

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lukáš Zawora

Pokusy o budování socialismu v rozvojových zemích v době konfliktu
mezi Východem a Západem

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Pokusy o budování socialismu v rozvojových zemích v době konfliktu mezi Východem a Západem“ zpracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Univerzitě Palackého v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci dne 25.6.2014

.....
Lukáš Zawora

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Davidu Hamplovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a poskytování rad.

V Olomouci dne 25.6.2014

.....
Lukáš Zawora

Obsah

Úvod	5
1 Konflikt mezi Východem a Západem	6
1.1 Názory na příčiny vzniku	6
1.2 Politické předpoklady studené války	7
2 Socialismus a jeho aplikace	11
2.1 Charakteristika socialismu	11
2.2 Vznik a vývoj socialismu	12
2.3 Aplikace socialismu	14
2.3.1 Marxismus	14
2.3.2 Čučche	18
2.3.3 Maoismus	20
2.3.4 Komunismus	23
3 Světová socialistická soustava	26
3.1 Světová socialistická soustava pohledem literatury před rokem 1989	26
3.2 Jak vznikala světová socialistická soustava	27
3.3 Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) v 60. letech 20. století	29
3.4 Socialistické ideologie a teorie v praxi	33
3.4.1 KLTR	33
3.4.2 Vietnam a Laos	36
3.4.3 Kambodža	40
3.4.4 Afghánistán	42
3.4.5 Africké státy	46
4 Vývoj po skončení konfliktu mezi Východem a Západem	50
4.1 Zánik SSSR	50
4.2 Situace po konfliktu mezi Východem a Západem	53
Závěr	55
Seznam zkratk	56
Použité zdroje	57
Internetové zdroje	58
Anotace	59

Úvod

Při volbě tématu bakalářské práce byl rozhodující můj zájem o problematiku socialismu a zvědavost, jakých podob socialismus jako ideologie nabýval v zemích, ve kterých byl aplikován. Nezaměřuji se na podoby socialismu ve východní Evropě. Těchto poznatků se každému studentovi dostává ve velké míře již na základní a následně střední škole. Pozornost směřuji na aplikaci socialismu v zemích třetího světa a zobrazení následků politických a sociálních, které si tato aplikace vyžádala.

Úvod práce se věnuje problematice a vymezení termínů „konflikt mezi Východem a Západem“ a „studená válka“. Jsou zde také shrnuty politické či mocenské názory politologů na příčiny vzniku tohoto konfliktu.

Další část je věnována obecné charakteristice socialismu a ideologiím, které z něj vycházely.

Třetí kapitola se zabývá světovou socialistickou soustavou, jejím vznikem a Radou vzájemné hospodářské pomoci. Tato část kapitoly čerpá z dobových zdrojů a publikací. V kapitole je zobrazen pokus o vybudování socialismu a jeho politické a sociální důsledky ve vybraných zemích třetího světa – Korejská lidově demokratická republika, Laos, Kambodža, Vietnam, Afghánistán, Angola, Etiopie a Mosambik.

Závěrečná kapitola se zabývá rozpadem Sovětského svazu a situací po skončení konfliktu mezi Východem a Západem.

Při psaní bakalářské práce je využito komparační metody. Jsou ilustrovány jednotlivé aplikace socialismu v daných zemích a rozdíl mezi těmito aplikacemi.

Snahou je předložit a zobrazit pokusy o budování socialismu a jeho použití v zemích třetího světa, v době, kdy ve světě probíhal konflikt mezi Východem a Západem. Práce může posloužit jako doplňující materiál při studiu této problematiky.

1 Konflikt mezi Východem a Západem

Úvodní kapitola této práce charakterizuje konflikt mezi Východem a Západem. Zaměřuje se na názory řešící příčinu tohoto konfliktu. Dále se zabývá politickou situací v daných oblastech a podílem, který měla tato politická situace na vyhocení konfliktu.

Konflikt mezi Východem a Západem určoval téměř půl století chod a obraz mezinárodní politiky a procesů, které v jejím rámci probíhaly.

V souvislosti s tímto obdobím se často setkáváme s použitím dvou pojmů, kterými jsou „konflikt Východ-Západ“ a „studená válka“. Tyto dva pojmy jsou značně odlišné. Pojem „konflikt Východ-Západ“ zahrnuje celé období bipolární konfrontace. Naopak pojem „studená válka“ je označení pro období v probíhajícím konfliktu mezi Východem a Západem, přesněji období od roku 1948 do roku 1953.¹

1.1 Názory na příčiny vzniku

Pro označení konfliktního vztahu mezi dvěma supervelmocemi, případně později mezi dvěma bloky, které kolem těchto velmocí vznikly, je užíván termín studená válka. Její projevy tvoří důležitou součást světových dějin celého poválečného období. O důvodech vzniku studené války probíhala v jejím průběhu živá diskuze, která ani po letech nemá jednoznačné vyústění. Stanoviska vzniku můžeme shrnout do tří přístupů.

Podle prvního přístupu byl důvodem vzniku konfliktu expanzivní charakter politiky SSSR za druhé světové války, ale zejména po ní. Pokud by Spojené státy zasáhly dříve a důrazněji s cílem těmto ambicím zabránit, mohl by být Stalin udržen v původních mezích. Z počátku mu však nebyly ze strany západních mocností kladeny žádné překážky a to způsobilo, že jeho expanzivní ambice stále narůstaly. Z tohoto důvodu bylo po skončení studené války zapotřebí daleko silnějších argumentů nebo nástrojů, které by zabránily další sovětské expanzi.

¹ WAISOVÁ, Šárka. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.

Druhé stanovisko je opakem předešlého přístupu. Za expanzionistickou mocnost označuje Spojené státy. Spojené státy si např. monopolizovaly okupaci Japonska, vyloučily SSSR z vlivu na vývoj v Itálii a také rezignovaly na spolupráci v Německu. Přestože si Spojené státy prosazovaly právo jednat samostatně ve své sféře vlivu, nepřiznávaly stejné právo SSSR. Proto poté označovaly sovětské kroky, které měly za cíl zajistit bezpečnost Sovětského svazu, jako expanzionistické. USA se mimo jiné snažily prosazovat ve východní Evropě i v dalších zemích ekonomický a sociální systém v souladu se svou univerzalistickou ideologií. Systém byl neslučitelný se zajištěním sovětské bezpečnosti.

Poslední názor usuzuje, že studená válka byla logickým vyústěním situace, kdy na konci druhé světové války zůstaly pouze dvě velmoci první třídy. Velmoci byly navíc silně ideologicky vymezené, aktivní a výbojné. Byly proto přirozeně vtaženy do mocenského vaku, který vznikl porážkou Německa a Japonska, vyčerpáním většiny evropských zemí a oslabením britského impéria.

Každý z těchto tří názorů má své politické pozadí a také důsledky. První dvě teorie vzniku studené války se liší od třetí tím, že se zaměřují na chování jedné nebo druhé velmoci. Dále zkoumají reakce jejího protějšku, hledají vztahy mezi kroky zahraniční politiky obou velmocí, případně odvozují chování z charakteru politického režimu dané velmoci. Třetí názor se orientuje na prioritu povahy mezinárodního systému, který vytváří základní rámec pro chování svých součástí.²

1.2 Politické předpoklady studené války

Bez ohledu na základní příčinu vzniku studené války je třeba vzít v potaz předpoklady, které existovaly v politické sféře obou supervelmocí. Předpoklady umožnily přijímání politických rozhodnutí, která směřovala k eskalaci napětí ve vzájemných vztazích charakteristickém po celé období studené války. Z tohoto hlediska jsou významné zahraničně politické koncepce a jejich tradice v obou zemích, ale i charakter politického režimu, míra

² PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.

ideologického vymezení a jeho aktivního prosazování, úloha vedoucích představitelů obou států apod.

V případě SSSR byla právě úloha vedoucího představitele (J. Stalina) velmi významná. Jeho pozice totalitního vůdce byla posílena hlavně po vítězství ve „velké vlastenecké válce“. Čím více byla Stalinova pozice posílena, tím víc se obával čehokoliv, co by jeho postavení mohlo ohrozit nebo omezit. SSSR se na konci druhé světové války potýkal s vážnými vnitřními problémy. Hlavním z nich byla obnova země zničené válkou. Dále se zaobíral otázkou, jak dostat zpět pod kontrolu síly, které byly uvolněny v zájmu zesílení válečného úsilí. Stalin si moc dobře uvědomoval, že v době smrtelného ohrožení země byli lidé mnohem více ochotni bojovat za záchranu Ruska než za záchranu komunismu. Proto došlo k částečnému uvolnění ideologické kontroly a sovětská společnost i přes válečné útrapy dýchala během války svobodněji. Pro oživení morálky lidí byly oživeny staré ruské tradice. V závěru války se situace změnila a tyto síly začaly působit jako potencionální nebezpečí pro stalinistický režim.

Pro ekonomické obnovení SSSR bylo zapotřebí obrovských nákladů a velké úsilí občanů. Nabízela se možnost využít pomoc od USA, které byly ochotné SSSR ekonomicky vypomocet.³ „Po ukončení dodávek v rámci zákona o půjčce a pronájmu v srpnu 1945 plynuly ještě dalších 18 měsíců do SSSR humanitární dodávky v rámci UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*).“⁴ V potaz byla brána i možnost požadovat půjčku od USA, to se ale neuskutečnilo, neboť SSSR měl velké obavy z kladení politických podmínek z americké strany. SSSR objevil jiný ekonomický zdroj. Začal využívat ekonomické zdroje v oblastech, kde měl silné ekonomické postavení. Velký ekonomický potenciál našel ve své okupační zóně v Německu. Jednalo se přibližně o 10 mld. dolarů. Dále si v zemích východní Evropy vynuocoval svá ekonomická privilegia.

Expanze SSSR do jižní a východní Evropy byly tedy zapříčiněny ekonomickou slabostí svazu, pocitem vnějšího ohrožení a dále byla expanze podpořena marxisticko-leninskými ideologiemi. Tato expanze byla prvním ohniskem mezi SSSR a západními Spojenci.

Spojené státy byly na konci druhé světové války v jiném postavení než SSSR. Už podruhé během padesáti let se ocitly ve válečném konfliktu, který se odehrával mimo

³ PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1.vyd.Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.

⁴ PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. str. 57.

Ameriku, přesněji v Evropě. Navíc poslední konflikt mocensky oslabil evropské velmoci.⁵ „Velká Británie stála na pokraji finančního krachu, Francie byla zneuctěna válečnou porážkou, okupované Německo představovalo mocenské vakuum uprostřed Evropy.“⁶ Spojené státy velmi silně uvažovaly o svém návratu na západní polokouli a vyhnutí se evropským konfliktům. Na druhou stranu se Spojeným státům naskytla zajímavá možnost zaujmout místo globální velmoci.⁷ „Rozhodnutí o tom, kterým směrem se vydá americká zahraniční politika, těsně po válce ještě nepadlo; zda bude všemi silami bránit americké strategické zájmy v západní Evropě, či zda se postupně bude snažit zbavit vazeb na evropský kontinent. Volba závisela na řadě faktorů: na zájmech americké ekonomiky, na postojích veřejného mínění, mimo jiné i na oživení antikomunismu, který v americké společnosti zapustil kořeny již mezi válkami.“⁸

Poválečná i ekonomická situace v USA byla odlišná od situace v SSSR. Na území Sovětského svazu se za války velmi bojovalo, byly zde velké ztráty na životech a trpěla i ekonomická stránka státu. Naopak v USA se neválčilo a díky tomu byly Spojené státy těchto ztrát ušetřeny. I ztráty lidských životů byly ve velmi nepoměrném rozdílu. Spojené státy ztratily za celé své působení ve druhé světové válce méně lidí než SSSR v bitvě u Stalingradu. Pro ekonomiku spojených států byla druhá světová válka podnětem k oživení a růstu, neboť mnohonásobně vzrostla oproti evropským zemím, které byly oslabeny válkou. Americká ekonomika se stala po válce jednoznačně dominantní pro celý svět.⁹

„Spojené státy vyšly ze druhé světové války rovněž s posíleným morálním kreditem a upevněným sebevědomím. Pro bouřlivé doby poválečného světa se tato deviza ukázala jako jedna z nejdůležitějších. Upevněna byla představa o Spojených státech jako o nositeli a ochránci demokracie, zahánán byl pesimismus, jenž USA v dobách hospodářské krize i po ní.“¹⁰ Americký lid si vítězství ve válce vyložil jako důkaz nadřazenosti politického systému USA, který je prosazován i v jiných částech světa. Toto byl dobrý základ

⁵ PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.

⁶ Tamtéž str. 58.

⁷ PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.

⁸ Tamtéž str. 58.

⁹ PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.

¹⁰ Tamtéž str. 58.

pro ideologizaci americké zahraniční politiky. Tato psychologicko-ideologická rovina se stala hlavním předpokladem, který umožnil Spojeným státům zhostit se role světové velmoci.¹¹

„Důkazem o ideologizaci americké politiky bylo vzepětí vlny antikomunismu, která se zvedla krátce po válce a zhmotnila se posléze do podoby stálého podvýboru Senátu pro vyšetřování neamerické činnosti v čele s Josephem R. McCarthym, jež v letech 1950-1954 rozdmýchal atmosféru hysterie z obav před pronikáním komunistů do nejvyšších míst americké administrativy. Tato teorie o komunistickém spiknutí měla vysvětlit (a omluvit) první vážné neúspěchy americké zahraniční politiky, zejména v době hrozící porážky amerických jednotek v Koreji po vstupu Číňanů do války v říjnu 1950.“¹²

Obě velmoci (SSSR a USA) se po skončení druhé světové války staly aktivními zejména ve své zahraniční politice, i když každá na základě jiných motivů. Byly také výbojné, ideologicky zaměřené a usilovaly o to být dominantní ve svých sférách vlivu.¹³ *„Tyto předpoklady, přestože narůstaly zcela symetricky, se staly jednou z podmínek, proč studená válka nabyla podoby nesmiřitelného, ideologicky vymezeného konfliktu dvou systémů a nikoli podoby tradičního velmocenského soupeření, jež znala světová moderní historie z dřívějších období.“¹⁴*

¹¹ PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.

¹² Tamtéž str. 58.

¹³ PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997.

¹⁴ Tamtéž str. 58-59.

2 Socialismus a jeho aplikace

Tato kapitola je věnována obecné charakteristice socialismu. Pojednává o původu termínu a vývoji socialismu jako ideologii. V další části kapitoly jsou uvedeny vybrané ideologie, na kterých je znázorněna aplikace socialismu a jeho teorií. Při psaní této kapitoly jsem se snažil využít analytickou a komparativní metodu, aby byly viditelné rozdíly mezi jednotlivými ideologiemi.

2.1 Charakteristika socialismu

Samotné slovo „socialistický“ vychází z latinského slova *sociarre*, což znamená sdružovat se. Poprvé se tento termín objevil roku 1827 ve Velké Británii v časopise *Co - operative Magazine*.

Socialismus jako ideologie byl definován svým odporem ke kapitalismu. Snažil se o zajištění humánnější a sociálně hodnotnější alternativy. Hlavní podstatou socialismu je pohlížení na lidi jako na společenské tvory, které spojuje lidství. Proto svou pozornost obrací právě na to, jako měrou identity jedince utváří sociální interakce a členství ve společenských skupinách a kolektivních formacích. Proto socialisté oproti jiným ideologickým skupinám upřednostňují spolupráci před konkurencí. Podle některých autorů je charakteristickou hodnotou pro socialismu rovnost, zejména rovnost sociální. Socialisté jsou toho názoru, že sociální rovnost zaručuje především stabilitu a soudržnost společnosti a osvobozuje. Osvobozování je v tomto smyslu myšleno tak, že uspokojuje materiální potřeby a je základem rozvoje osobnosti. Socialismus má velikou škálu směrů a konkurující si proudy. Rozdíly mezi nimi jsou především v „nástrojích“ (principy a cesty vedoucí k socialismu) a „cílech“ (vize socialistické společnosti). Komunisté prosazovali revoluci a kapitalismus chtěli nahradit beztřídní společností, která by byla založena na společném vlastnictví. Sociální demokraté se oproti komunistům snažili kapitalistický systém „humanizovat“ na základě zmenšování sociálních nerovností a odstraňování chudoby.¹⁵

¹⁵ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

2.2 Vznik a vývoj socialismu

Socialismus jako politická ideologie vznikl v 19. století. Byla to reakce na sociální a ekonomické poměry v Evropě a na růst průmyslového kapitalismu. Někteří socialisté tvrdili, že kořeny socialismu sahají až do antiky. Byli přesvědčeni, že prameny socialismu jsou zahrnuty i v Platónově díle Ústava, anebo také v díle Thomase Moora Utopia.

Kořeny socialismu nacházíme v osvícenství, tak jako kořeny liberalismu. Pro obě tyto ideologie je charakteristická víra v rozum a pokrok. Socialismus ale vznikl právě jako kritika liberální tržní společnosti a snažil se ukázat alternativu průmyslového kapitalismu.

Podobu raného socialismu ovlivnil obraz tehdejší doby. Průmysloví dělníci tehdy pracovali a žili v tvrdých a nelidských podmínkách.¹⁶

„Mzdy byly zpravidla nízké, dětská a ženská práce byla běžným jevem, pracovní doba činila nezřídka dvanáct hodin a nezaměstnanost hrozila vždy a všude. Nadto byla nová dělnická třída desorientovaná: tvořila ji převážně první generace městského obyvatelstva, které byly podmínky života a práce, ovlivněných průmyslem, zcela neznámé; nadto měla pramálo společenských institucí, které by životu těchto lidí mohly dát stálost a smysl.“¹⁷

Z tohoto důvodu hledali první socialisté radikální někdy dokonce revoluční alternativu průmyslového kapitalismu. Ve Francii to byl Charles Fourier a v Británii Robert Owen, kteří prosazovali vytváření utopických komun. Komuny se měly zakládat na spolupráci a lásce. V Německu Karel Marx společně s Bedřichem Engelsem vypracovali svou teorii poněkud systematictější a složitější. Tyto teorie údajně odhalovaly „zákonitosti dějin“ a předpovídaly nevyhnutelné svržení kapitalismu revolucí.

Jak se postupně zlepšovaly životní podmínky dělnické třídy a rozšiřovala se politická demokracie 19. století, změnil se charakter socialismu. Tím jak rostly politické strany, sportovní a společenské kluby, přicházela větší ekonomická jistota a dělnická třída byla integrovaná do industriální společnosti.¹⁸

¹⁶ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

¹⁷ Tamtéž str. 118

¹⁸ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

„V průmyslově vyspělých společnostech západní Evropy bylo stále obtížnější nadále v dělnické třídě spatřovat revoluční sílu. Socialistické strany si postupně osvojily právní a ústavní postupy; pomáhalo jim v tom postupné rozšíření volebního práva i na dělnictvo.“¹⁹

Na začátku první světové války byl socialistický svět zřetelně rozdělen na socialistické strany a skupiny. Strany usilovaly o moc prostřednictvím volební urny a byly zastánci reformy. Skupiny zastávaly názor, že je za potřeby revoluce. Revoluce, která proběhla roku 1917 v Rusku, toto rozštěpení potvrdila. Revoluční socialisté po vzoru V. I. Lenina a bolševiků přijali slovo „komunismus“, oproti nim reformní socialisté pojmenovali své představy slovy jako „socialismus“ nebo „sociální demokracie“.

Ve 20. století se socialistické myšlenky rozšiřují do Afriky, Asie a Latinské Ameriky. Tyto země měly malé, mnohdy žádné zkušenosti s průmyslovým kapitalismem. V těchto zemích se socialismus zrodil z protikoloniálního boje.²⁰

„Po roce 1945 byl bolševický model komunismu vnucen východní Evropě. Čína ho přijala po revoluci roku 1949 a následně se pak šířil do Severní Koreje, Vietnamu, Kambodže a Laosu.“²¹ Na jiných místech se praktikovaly umírněnější formy socialismu. Jednalo se například o postupy Kongresové strany v Indii. Tato strana dominovala v indické politice ještě několik desetiletí poté, co Indie získala nezávislost v roce 1947.

V socialismu vznikly určité specifické formy této ideologie. Byly to například formy socialismu arabského či afrického. Tyto formy byly v prvním případě ovlivněné hodnotami tradičního kmenového života místních pospolitostí, ve druhém případě to byly morální principy islámu.²²

„V Jižní a Střední Americe bojovali v 60. a 70. letech socialističtí revolucionáři proti vojenským diktaturám, o kterých se často mělo za to, že sledují zájmy amerického imperialismu.“²³ Režim Fidela Castra se dostal k moci po revoluci na Kubě v roce 1959 a navázal velmi těsné vztahy se Sovětským svazem. V roce 1970 se v Chile stal Salvador

¹⁹ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. str. 118

²⁰ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

²¹ Tamtéž str. 119

²² HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

²³ Tamtéž str. 119

Allende první demokraticky zvolenou marxistickou hlavou státu, ale již v roce 1974 byl za převratu podporovaným CIA svržen a usmrcen.

Socialismus utrpěl do konce 20. století řadu nezdarů. Nezdary přivedly některé autory k závěru, že „socialismus upadá“. Největší prohrou socialismu bylo zhroucení komunismu ve východní Evropě v letech 1989 – 1991. Místo toho, aby se socialisté sjednotili na základě zásad západní sociální demokracie, samy tyto zásady byly zpochybněny.²⁴ „V mnoha částech světa se totiž parlamentní socialistické strany přiklonily k myšlenkám a politickým postupům běžně spojovaným s liberalismem a dokonce konzervatismem.“²⁵

2.3 Aplikace socialismu

2.3.1 Marxismus

Tuto ideologii zformulovali a shrnuli v polovině 19. století Karel Marx a Bedřich Engels. Při formulování marxismu vycházeli ze zkušenosti a teoretického dědictví socialistických myslitelů dřívějších dob. Jejich ideologie byla dále v průběhu měněna a přizpůsobována jednotlivými společnostmi. Tímto vznikaly různé podoby a výklady marxismu. K proměnám a různým podobám docházelo také v rámci jedné země. Tímto příkladem byl komunismus, který ve své rané podobě zastával názor, že mezinárodní revoluce, která předpokládala, že komunismus bude možné budovat a šířit až poté, co na světě zvítězí revoluce bolševická. Poté zde byla stalinská koncepce „komunismu v jedné zemi“, kdy komunismus za dob Stalina od světové revoluce opustil a hlásal, že světová revoluce není potřebná k dosažení komunismu.²⁶

„Původní marxistická ideologie byla filozofií dějin, která vysvětlovala, proč se kapitalismus přežil a proč jej má nahradit socialismus. Její teorii shrnuli Karel Marx a Bedřich

²⁴ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

²⁵ Tamtéž str. 119.

²⁶ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012. s. 125.

Engels již v roce 1848 v Manifestu komunistické strany třemi slovy: „zrušení soukromého vlastnictví“.²⁷

Komunistická společnost měla být tedy společností beztřídní. Výrobní prostředky společnosti byly ve společném vlastnictví. Lidé měli v této vizi dosáhnout svého osvobození. Bohatství bude rozdělováno ve prospěch všech, nikoli jen ve prospěch několika vybraných. Jedinci budou moci uplatňovat své nadání za pomoci neodcizené práce²⁸: „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!*“²⁹

Marxismus jako ideologie vycházel také z dějin, přesněji z dějin třídních bojů. Třídní boje lze rozřadit dle měnícího se charakteru vlastnictví výrobních prostředků. Marxismus považoval dějiny za rozumné, protože zákonitě směřují k předem danému cíli. Cílem byla beztřídní komunistická společnost.³⁰

„Z historie se tak stal proces – jenž má charakteristiky jak lineární, tak kruhové – počínající prvobytně pospolnou společností (tzv. primitivním komunismem), pokračující systémem otrokářským, feudálním, kapitalistickým a socialistickým (definovaným jako diktatura proletariátu), jenž vrcholí v komunismu. Třídní protiklady, které se v každé dějinné etapě proměňují a které současně dodávají každému období specifický charakter, plynou z konfliktu mezi výrobními silami a výrobními vztahy.“³¹ Celý společenský vývoj ovlivňují ekonomické vztahy, které se odvíjí od vlastnictví výrobních prostředků. Potom tzv. ekonomická základna ovlivňuje politickou a právní nadstavbu. Chceme-li na základě této teorie změnit řád ve společnosti, morální a právní normy, nebo například podobu náboženství, stačí tedy změnit ekonomické vztahy. Právě tyto myšlenky vedly komunistické režimy celého světa k zásadnímu zásahu do ekonomické sféry, což se projevovalo znárodňováním, socializací vesnic apod. Tyto věci samy o sobě smysl neměly, ale díky nim mělo dojít k přeměně společnosti a rychlejšímu příchodu komunismu.

²⁷ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012. s. 125.

²⁸ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

²⁹ LENIN, Vladimír Il'jič. *Stát a revoluce: marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. Vyd. 1. Praha: Otakar II., 2000, s. 110

³⁰ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

³¹ Tamtéž str. 126

V marxistickém myšlení můžeme vidět tři základní kategorie: **dějinnost, totalitu a dialektiku.**

- 1) **Dějinnost** – pro Marxe smysl dějin již nespočíval v sebeepochopení ducha, tak jako tomu bylo u jeho učitele Hegela, ale v uskutečnění hluboce všestranně smyslového člověka.³²
„Při zkoumání Marxova díla můžeme vidět několik různých (často i mírně protikladných) přístupů k této kategorii, přičemž kanonickou platnost získala verze nejmladší. Lidé jsou v jejím pojetí nositeli určitých třídních vztahů a zájmů, které se v dějinách mění. Podle ortodoxního historického materialismu, který z tohoto pojetí vychází, existují v dějinách obecné a nutné souvislosti, které vyjadřují opakovatelnost a pravidelnost společenských procesů. Existence a vývoj společnosti pak podléhají určitým zákonitostem, které lze rozpoznat a které nejsprávněji identifikuje právě marxismus.“³³
- 2) **Totalita** – tato kategorie se zabývá předpokladem všestranně určující nadvlády celku nad částmi. V pojetí marxismu toto znamená, že každý prvek můžeme pochopit jedině tehdy, pohlédneme-li na celek a uvědomíme si, že celek je víc než souhrn částí. Z této teorie lze odvodit důraz komunismu na kolektivismus a právě odtud pramení hesla, která obhajují zločiny.
- 3) **Dialektika** – klasiky tohoto termínu jsou Marx, Engels a Hegel. Dialektika pracuje se třemi pojmy, které se postupně vyvíjejí (teze – antiteze – synteze). První je teze, kterou dále popírá antiteze a sloučením těchto dvou protikladů vzniká synteze. Marx, Engels a Hegel definovali tři základní zákony dialektiky. Prvním je „přeměna kvantity na kvalitu“; druhým je „vzájemné pronikání protikladů a jejich vzájemná přeměna, jsou-li dohnány k vyhocení“ a třetím je „vývoj v protikladech neboli zákon negace negace“.

Komunistickou morálku určovalo šest určujících bodů. Prvním byla myšlenka, že komunismus je humanismus. Věta „Vše pro člověka“ se stala nejvyšším principem morálky komunismu. Za druhé tvrdili, že mnoho věcí v člověku je špatných. Člověk má jednat tak, aby v něm zvítězilo dobro a lidskost. Dalším bodem byla myšlenka, že člověk se zatím nestal člověkem. Proto má jednat tak, aby se co nejdříve stal člověkem a dosáhl říše rozumu a svobody. Čtvrtý bod se věnoval příčině všech nedokonalostí a zla. Za vše mohlo soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Komunistům v tomto bodě šlo o nastolení kolektivismu.³⁴

³² BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

³³ Tamtéž str. 126 - 127

³⁴ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

„Za páté, mesiášské kořeny role proletariátu se projevují v tom, že komunistická morálka má charakter vykupitelského učení. Vykupitelem je proletář, který není poskvrněn dědičným hříchem (není soukromým vlastníkem výrobních prostředků). „Jednej tak, aby proletariát co nejdříve zvítězil. Dobré a morální je to, co přibližuje proletariát k vítězství, neboť to je vítězstvím lidstva a podstatným krokem k jeho osvobození.“³⁵ Šestý bod se věnuje roli strany. Podle tohoto učení lidstvo nespasí jednotlivý proletář, protože proletariát je neuvědomělý. Je zapotřebí skupina lidí, která ztělesňuje vědomí a svědomí proletariátu. Touto skupinou byla komunistická strana.³⁶ „Jednej tak, aby co nejdříve zvítězila komunistická strana. Dobré a morální je to, co prospívá taktice strany; zlé a nemorální je všechno, co brání jejímu vítěznému tažení.“³⁷

Stavebním prvkem analýzy společnosti podle marxismu byl koncept třídy. Tímto Marx také definoval termíny jako ekonomická moc a další podobné. Marx věřil, že kapitalistická společnost je dělena na třídy, které stojí proti sobě. Těmito dvěma třídami měl na mysli proletariát a buržoazii. Buržoazie představovala bohatou kapitalistickou třídu žijící z vlastnictví „produktivního bohatství“. Kdežto proletariát na straně druhé představoval masy lidí, kteří byli nuceni prodávat svou pracovní sílu. Analýza konceptu třídy představovala pro marxisty vysvětlení a pochopení historie a možnost předpovědět budoucnost kapitalismu. Marx ve svém díle napsal:³⁸ „*Dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů*“³⁹ Třídami nebyli jednotlivci, třídy představovaly strany a jiná hnutí.

Důležitým bodem ideologie marxismu po ekonomické stránce byla teorie nadhodnoty. Podle této teorie ukazuje hodnota zboží velikost a úsilí práce, které bylo vynaloženo k jeho vyrobení.⁴⁰ „*Kapitalismus pak existuje díky skutečnosti, že je dělníkům přiznávána nižší mzda, než odpovídá „přidané hodnotě“*, kterou do zboží vložili. Zisk kapitalisty je ukradená nadhodnota.“⁴¹

Marx také vypracoval svou teorii krizí. Podle této teorie měl kapitalismus každých deset let prodělat krizi. Ještě za Marxova života se ale ukázalo, že toto tvrzení je neudržitelné. Byla

³⁵ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012. str. 126 – 127.

³⁶ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

³⁷ BOCHENSKI, M. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. Vyd. 1., Olomouc: Velehrad, 1994, s. 32.

³⁸ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

³⁹ MARX, K., ENGELS, B. *Manifésta komunistické strany*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 17.

⁴⁰ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁴¹ Tamtéž str. 128 – 129.

zde totiž další teorie a to teorie zbídačování. Podle této teorie spěl kapitalistický svět čím dál více a nezadržitelně k socialismu. Teorie se opírala o to, že každá další racionalizace a mechanizace ve výrobě vede k dalšímu propouštění zaměstnanců. Díky tomuto procesu vzrůstá nabídka pracujících občanů a klesá mzda. V důsledku těchto událostí došlo ke zbídačování proletariátu.⁴² „*Proletariát se logicky začne bouřit a společenské nepokoje mají kapitalismus nakonec svrhnout. A právě tento mylný předpoklad se ukázal být klíčovým pro neúspěch brzkého uskutečnění teorie jako celku.*“⁴³

Marx se nezabýval otázkami, jestli je pro nastolení socialismu nutná kapitalistická předehra. Proto vznikly velké rozpory, které vedly k rozdělení socialistického tábora v Rusku.⁴⁴

„*Marxistické učení stanovilo tři podmínky komunismu:*

- 1) *vykořisťovatelské třídy na celém světě musí být zlikvidovány;*
- 2) *vytvoření materiálně technické základny pro přebytek zboží, přednost musí dostat těžký průmysl před průmyslem spotřebním;*
- 3) *výchova nového – komunistického – člověka, který neodděluje vlastní zájmy od zájmů společenských a pracuje pro čistou radost z práce, nikoli pro mzdu.*“⁴⁵

Z bodů, které jsou uvedeny výše, je zjevné že marxismus splňoval podmínky, aby byl označen za ideologii. Ve dvacátém století byl použit v celé řadě komunistických států. Tyto státy jej využily, aby vybudovaly nedemokratický režim (např. Čína, Sovětský svaz). Marxismus se stal ideologickým učení. Vždy se o této ideologii vedly spory o tom, zda je správně vyložena.⁴⁶

2.3.2 Čučche

Severokorejská ideologie čučche je jednou z méně známých ideologií. Poprvé se objevila v severní Koreji roku 1972. Původně se vyskytovala v podobě „odpovědí na otázky

⁴² BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁴³ Tamtéž str. 129.

⁴⁴ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁴⁵ Tamtéž str. 129.

⁴⁶ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

japonských novinářů“. Tvůrcem této ideologie je Kim Ir-sen a jeho syn Kim Čong-il tuto ideologii zdokonalil ve „vědecký systém“.

Výraz „čučche“ je velmi těžko přeložitelný. Dal by se přeložit jako samostatnost nebo soběstačnost.⁴⁷ „*Jedinou ideologií strany je ideologie naší strany důsledně uplatňující zásadu čučche, v politice zásadu nezávislosti, v hospodářství zásadu soběstačnosti a ve věcech obrany státu sebeobranu.*“⁴⁸

Podle ideologie čučche je člověk pánem všeho rozhodující o všem. Lidská bytost má být charakterizována třemi základními vlastnostmi a to jsou: soběstačnost, schopnost tvořit avědomí. Čučche, pokud má být dokonalejší ideologií než marxismus, musí potom mít ambice k odhalování klíčových zákonitostí dějin.

Čučche byla, jako všechny komunistické ideologie, univerzálním návodem k tomu, aby se dařilo všem oblastem lidské činnosti – v politice, hospodářství, průmyslu, vojenství, umění atd. Neexistuje oblast, ve které by nebylo možné uplatnit poznatky čučche.⁴⁹

„*Tak například díky čučche se v Koreji bezprecedentním způsobem přeměňují lidé i příroda, země prochází neustálým rozvojem a konají se zázraky. Díky jejímu uplatňování v medicíně „se ve srovnání s obdobím před osvobozením prodloužil průměrný věk lidí o dvaatřicet let a úmrtnost se snížila o jednu třetinu. Korejci dnes neznají nemoci a ve věku šedesáti let jsou pořád ještě mladí. Teprve až když dosáhnou devadesáti let, pak je můžeme nazvat staršími.“ Díky používání čučche v zemědělství se podařilo překonat vlivy chladné atmosférické fronty. Následkem toho jsou „rekordní sklizně, zatímco všude po celém světě a zvláště v Jižní Koreji panuje neúroda a nedostatek obilí.*“⁵⁰

Čučche pro Severní Koreu znamenala vrchol rozvoje lidské mysli. Stejně tak jako u maoismu, tak i tato ideologie měla být zdokonalenou formou marxismu-leninismu. Mimo charakteristické prvky marxismu-leninismu, byly zde uplatňovány národní a archaické dimenze ideologie. Čučche je označována za svébytnou „filosofii“, která vychází z dialektického materialismu.⁵¹ „*Filozofie čučche je svébytnou filozofií. Je to soubor rozvinutých*

⁴⁷ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁴⁸ BANKOWICZ, M. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 223.

⁴⁹ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁵⁰ Tamtéž str. 138.

⁵¹ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

*a uspořádaných vlastních, pouze jí příslušných tvrzení. Její historický přínos v rozvoji filozofického myšlení nespočívá v rozvinutí marxistického dialektického materialismu, ale v utvrzení nových filozofických principů, v jejichž středu se nachází člověk. (...) Filozofie čučche si bere jako základní východisko dialekticko-materialistický světový názor.*⁵²

Severokorejská moc se snaží za pomoci kvazináboženské mytologie vštípit obyvatelům, že nebe a země jsou spolčeny s jejich pány. Severní Korea zastává v moderní historii nejrozvinutější kult vůdce. Země má zaveden nový kalendář Čučche. Tento kalendář začíná rokem 1912, je to rok narození Kim Ir-sena.

Kimovská dynastie nezůstává pozadu za projevy starověkého despotismu. Jak ve starověku tak i Kim Ir-senovi a poté jeho synu Kim Čong-ilovi byly oficiálně přisuzovány nadpřirozené schopnosti. Jejich narození, život i smrt měly provázet nadpřirozené jevy a zázraky.⁵³

*„Kim Ir-sen dokázal něco, co se nepodařilo dokonce ani Stalinovi či Mao Ce-tungovi. Jeho poddaní definitivně a bez námitek uvěřili, že otroctví je skutečnou svobodou a že země přeměněná v gigantický koncentrační tábor je opravdovým „rájem na zemi“.*⁵⁴

2.3.3 Maoismus

Maoismus je čínskou verzí marxismu-leninismu. Tvůrcem této ideologie byl Mao Ce-tung, který byl v letech 1949 – 1976 neomezeným vládcem Číny. Mao Ce-tung byl oddaným žákem Sovětského svazu a to až do smrti Josefa Stalina. Po Stalinově smrti začal Mao Ce-tung vytvářet podobu marxisticko-leninské ideologie, která ve svém důsledku vedla k rozdělení světového komunistického hnutí a dala vzniknout polycentrismu.

Maoismus inspiroval velkou část tzv. rozvojových zemí, které aplikovaly komunistické myšlenky v pokoloniálních podmínkách. Peking se stal po Moskvě dalším centrem komunistického světa.

⁵² BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012. s. 138.

⁵³ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁵⁴ Tamtéž str. 139

Maoismus byl originálním spojením komunistické ortodoxní ideologie a obecných zkušeností čínských komunistů.⁵⁵ „Podle něj „marxismus je obecnou pravdou, která má univerzální uplatnění. To musíme akceptovat. Ale tato generální pravda musí být doplňována o prvky konkrétní praxe každé národní revoluce. Základem revoluce je ozbrojený boj, který na sebe bere podobu lidové války, přičemž jedině tímto prostředkem může být uskutečněn komunismus.“⁵⁶ Mao tvrdil, že zdrojem moci je vždy síla: „Politická moc vyrůstá z hlavní pušky.“⁵⁷ Subjektem revoluce nebyl v maoismu proletariát, ale rolnictvo a úspěch revoluce závisel na lidské vůli. Absolutní důraz byl kladen na úlohu lidových mas, kterým byla dána neomezená tvůrčí síla. Tento důraz na masu byl tak velký, že zastínil technický pokrok i ve vojenské sféře. Mao označoval atomovou bombu za „papírového tygra“, neboť podle něj válku rozhodovali lidé.

Lidské masy byly hodnotově postaveny nad komunistickou stranu, což inspirovalo celou řadu vůdců zemí třetího světa. Tito vůdcové se k moci dostali díky mobilizaci obyvatelstva, neboť v těchto zemích nebyly podmínky, aby byly vybudovány strany leninského typu, které by byly plnohodnotné. Struktury těchto společností byly tak moc odlišné, že představa politické strany, která by určovala společenský fenomén, nebyla reálná.⁵⁸

„Maoismus – a Mao sám – měl poměrně silné anarchistické sklony. Maoismus se vyznačoval snahou o jistou formu permanentní revoluce, jak to dosvědčuje celá řada nepromyšlených ale současně extrémně radikálních politických a ekonomických kampaní.“⁵⁹

První kampaní byla kampaň Sta květů, která zastávala heslo „Ať společně rozkvete sto květů, ať spolu soupeří sto filozofických škol“. Tato kampaň probíhala v letech 1956 – 1957. Mao vyzýval intelektuály v rámci hnutí za všeobecné zlepšení pracovních podmínek k veřejné kritice veřejných a státních orgánů. Mao odhadoval, že mezi pěti miliony intelektuálů, které tvořili absolventi středních a vysokých škol, nejsou více než tři procenta odpůrců marxismu. Intelektuálové si uvědomovali, že za kritiku přijde trest a tak se do kritiky vládní moci nepouštěli. Až v květnu roku 1957 zahájili kritiku režimu komunistické strany Číny. Tato

⁵⁵ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁵⁶ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012. s. 134.

⁵⁷ BARÁK, J. *Novinky*. [online]. 9. 9. 2011, [cit. 2014-6-8]. Dostupné z: < <http://www.novinky.cz/veda-skoly/historie/243951-mao-ce-tung-byl-jednim-z-nejvetsich-tyranu-20-stoleti.html>>.

⁵⁸ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁵⁹ Tamtéž str. 135.

kritika prudce rostla a gradovala. Způsob práce strany a její praktiky a doktríny se staly předmětem prudkých útoků. Kampaň Sta květů byla během pěti týdnů ukončena.⁶⁰

Další kampaň nesla název Velký skok a probíhala v letech 1958 – 1961. Za cíl v této kampani si Čína dala celkovou industrializaci. Na základě tohoto cíle měl každým rokem národní produkt dosáhnout navýšení o pětadvacet procent. V případě dodržení těchto cílů by Čína během patnácti let předstihla Velkou Británii a Spojené státy v horizontu maximálně třiceti let. Celá tato kampaň skončila neúspěchem. Hospodářství se místo plánovaného růstu propadlo o desítky procent. Zemi zachvátil hladomor, na jehož následky zemřely na desítky miliónů lidí.

Posledním pokusem maoismu o revoluci byla Velká proletářská revoluce probíhající od roku 1966 do roku 1969. Cílem této revoluce bylo vybudování „kasárenského komunismu“, což znamenalo, že všechny oblasti společenského života se měly podřídit vojenským normám. Orgánem, který vedl tuto revoluci, byly mládežnické formace Rudých gard. Ty se měly konfrontovat s mocenskými strukturami, které se odcizily ideálu revoluce. Jejich úkolem bylo zavést rovnostářskou společnost, která bude zbavena starých hodnot. Činnost Rudých gard měla na svědomí to, že na náměstích byly páleny knihy, byly ničeny a zostuzovány historické památky⁶¹. „Pod Maovým heslem „Palte na štáby!“ započaly Rudé gardy čistku v různých mocenských institucích. Mnozí straničtí a státní představitelé byli zabiti nebo posíláni do táborů politické převýchovy, všechny autority byly nahrazeny agresivním Maovým kultem. Nakonec hrozilo, že řádění Rudých gard zanarchizuje společnost natolik, že to ohrozí fungování samotného státu. Rudé gardy začaly být rozpouštěny, moc přebíraly tradiční instituce v čele se stranou a armádou a Mao opětovně upevnil svoji moc.“⁶²

Souhrn Maových citátů, který byl shrnut v Rudé knížce, se stal ideovým základem společnosti. Mao kolem své osoby vytvořil silný kult osobnosti. Takovýto kult lze srovnat s korejskou dynastií Kimů a Stalinem. Mao vystřídal spoustu funkcí ve státě, ale ve veřejném životě používal titul „předseda Mao“. Tento titul vznikl na základě jeho předsednictví v čínské komunistické straně. Předsedou této strany byl až do své smrti. Mao byl během svého života bezmezně uctíván. Jeho pozice by se dala přirovnat k dávným čínským císařům.⁶³ „Jeho vůle

⁶⁰ FAIRBANK, K. *Dějiny Číny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

⁶¹ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁶² Tamtéž str. 136.

⁶³ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

byla zákonem a různé jeho politické a ideologické rozměry se stávaly oficiální interpretací státní politiky.“⁶⁴

Po Maově smrti bylo k maoismu přistupováno se značnou dávkou opatrnosti. Maoismus být zpochybňován, ale pouze v některých tezí. Ve svém souhrnu je oficiální ideologií Číny dodnes.⁶⁵

2.3.4 Komunismus

Představy o komunismu ve 20. století byly vytvářeny Ruskou revolucí a děním, které po revoluci následovalo. V. I. Lenin byl v čele bolševické strany, která se v listopadu roku 1917 chopila moci díky převratu. V dalším roce byla strana přejmenována na „Komunistickou stranu“. Komunistické strany, které vznikaly v dalších zemích, se ztotožňovaly s ideologií Moskvy a přijaly ji za svou. Tyto strany se následně připojily ke Komunistické internacionále, která byla založena roku 1919.⁶⁶ „Komunistické režimy ustanovené po roce 1945 ve východní Evropě, v roce 1949 v Číně a v roce 1959 na Kubě, stejně jako komunistické režimy ustavené jinde byly vědomě utvářeny podle sovětského vzoru. Sovětský komunismus se stal dominantním modelem komunistického vládnutí a myšlenky marxismu-leninismu vládnoucí ideologií komunistického světa.“⁶⁷

Komunismus ve 20. století byl velmi odlišný oproti myšlenkám a očekáváním Marxe a Engelse. Strany, které vznikly ve 20. století, sice vycházely z klasické teorie marxismu, ale tyto teorie si musely přizpůsobit k tomu, aby strany byly schopny získat a udržet si moc. Komunističtí vůdcové, na rozdíl od Marxe, byli nuceni věnovat větší pozornost otázkám týkající se vůdcovství, politické organizace a řízení ekonomiky. Na komunistické režimy měly také vliv historické okolnosti a události, za kterých vznikly. Tyto strany se nedostávaly k moci ve vyspělých kapitalistických zemích západní Evropy, ale v zemích zaostalých. Městský proletariát v těchto zemích byl nepočtený a nezkušený. Nebyl tedy schopen provést třídní revoluci.

⁶⁴ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012. str. 136.

⁶⁵ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

⁶⁶ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

⁶⁷ Tamtéž str. 141

Na obraz světového komunismu, který byl předlohou světového komunistického hnutí, výrazně přispěli dva bolševičtí vůdcové - Lenin a Stalin.

Lenin byl dobrým politickým vůdcem, ale také významným myslitelem. Jeho úvahy a myšlenky se zaobíraly především otázkou získání moci a nastolení vlády komunistů. Nejvýraznějším rysem leninismu byla potřeba vzniku politické strany, měla to být strana revoluční. Oproti Marxovi si Lenin nemyslel, že proletariát dospěje k revolučnímu třídnímu vědomí, neboť dělnická třída byla klamána buržoazními názory a představami. Proto Lenin přišel s myšlenkou, že pouze „revoluční strana“ je ta, která je schopna dělnictvo donést k revolučnímu třídnímu vědomí. V takovéto straně měli být profesionální a především věci oddaní revolucionáři. Strana podle Lenina měla být organizována na zásadách demokratického centralismu.

Roku 1917, kdy proběhl v Rusku ozbrojený převrat ve formě revoluce, přesněji proběhla Velká říjnová socialistická revoluce, se bolševici chopili moci. Bolševická strana hájila zájmy dělnické třídy, z čehož vyplývalo, že strany opoziční reprezentují zájmy tříd proletariátu nepřátelských, především buržoazie.⁶⁸ *„Diktatura proletariátu vyžadovala, aby se revoluce proti svým třídním nepřátelům bránila; to ve skutečnosti znamenalo potlačení všech stran s výjimkou jediné – komunistické. V roce 1920 bylo už Rusko monopartijním státem. Z teorie leninismu tudíž vyplývá existence monopolní strany, která jako jediná vyjadřuje zájmy proletariátu a orientuje revoluci k jejímu konečnému cíli, tj. k „vybudování komunismu“.“*⁶⁹

Vliv druhého bolševického vůdce Josefa Stalina na sovětský komunismus nebyl o nic menší než vliv jeho předchůdce Lenina. Vliv Stalina byl dokonce ještě větší. Stalinova „druhá revoluce“ 30. let se Sovětského svazu dotkla více než Říjnová revoluce. Nejdůležitějším činem Stalina na poli ideologie bylo osvojení si doktríny „socialismu v jedné zemi“. Tuto doktrínu jako první zformuloval roku 1924 Bucharin. Podle doktríny se může Sovětskému svazu podařit „vybudovat socialismus“ i bez toho aby muselo dojít k revoluci.

Stalin roku 1928 po upevnění své moci vyhlásil první pětiletý plán. Stalinovy pětileté plány, neboli „pětiletky“, měly za následek likvidaci soukromého podnikání, což bylo zapříčiněno rychlou industrializací. Od roku 1929 probíhala kolektivizace zemědělství.

⁶⁸ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

⁶⁹ Tamtéž str. 142

Zemědělci se museli vzdát své půdy a byli nuceni vstoupit do státních nebo družstevních zemědělských podniků.⁷⁰

„Ekonomicky tak stalinismus nabył podoby státní kolektivizace čili „státního socialismu“. Kapitalistický trh byl bezzbytku odstraněn a nahrazen systémem centrálního plánování, jemuž dominovala Státní plánovací komise – „Gosplan“. Realizační stránku centrálního plánování zajišťovala soustava mocných ekonomických ministerstev se sídlem v Moskvě.“⁷¹

Tuto revoluci provázely velké politické změny. Ve 30. letech 20. století využíval Stalin velmi brutálně svou moc. Šlo o sérii násilných čistek, zrealizoval NKVD, každý kdo byl podezřelý z neloajlnosti nebo kritičnosti byl zlikvidován. Počet členů Komunistické strany poklesl téměř na polovinu. Příčinou tohoto poklesu byla smrt miliónu lidí a další milióny lidí skončili ve vězení nebo v táborech nucené práce.

Z politického hlediska se dá říci, že stalinismus byl totalitní diktaturou, realizovanou prostřednictvím dominantní vládnoucí strany.⁷²

⁷⁰ HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

⁷¹ Tamtéž s. 143.

⁷² HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

3 Světová socialistická soustava

Následující kapitola je věnována seskupení socialistických a komunistických zemí ve světě známému jako Světová socialistická soustava. Tato soustava byla definována jako sociální, hospodářské, a politické společenství svobodných zemí, jejichž politickou ideologií je socialismus nebo komunismus. V této kapitole je ve stručnosti popsána charakteristika a vývoj Světové socialistické soustavy a také popisuje obchodní organizaci, která tyto státy slučovala (RVHP).

Zdrojem k této kapitole byly publikace, které byly sepsány ve vrcholné době komunismu a socialismu a je tedy nutno na tuto charakteristiku nahlížet s nadhledem a racionálně.

Poslední část kapitoly je věnována konkrétním aplikacím socialistických ideologií a jejich interpretacím ve vybraných státech.

3.1 Světová socialistická soustava pohledem literatury před rokem 1989

Vznik světové socialistické soustavy patřil mezi přední události nejnovějších dějin. Pod tímto pojmem se skrývá postupné vítězství socialistické revoluce v řadě zemí a spojení těchto zemí do socialistického společenství. Tímto začala epocha přechodu lidstva k socialismu v mezinárodním měřítku.

V dnešní době se na výstavbě komunismu a socialismu podílí více než třetina lidstva. Tábor socialismu vystupuje jako organizovaná síla (ať je to v rámci jednotlivých států anebo celého společenství), která určuje faktor světového revolučního hnutí. Přitom je organicky spjat i s jinými revolučními silami v současné době (s komunistickým hnutím v kapitalistických zemích i s národně osvobozeneckým hnutím).⁷³ „*Jako ekonomická, politická a vojenská síla poskytuje socialistická soustava morální, politickou a v nutných případech i vojenskou záštitu revolučním a pokrokovým silám současnosti a v jejich odporu proti imperialistické agresii. Je to důležitá skutečnost, která podstatně ovlivňuje poměr sil ve světě.*“⁷⁴

⁷³ KÖTTNER, M. *Socialistická světová soustava a současný antikomunismus*. 1 vyd. Brno, 1981.

⁷⁴ Tamtéž str. 5

Pod vlivem světové socialistické soustavy sílí ve světové kapitalistické soustavě faktor jejího postupného rozkladu: zaniká koloniální systém, komunistické a dělnické strany upevňují své postavení a rostou, rozšiřují své zkušenosti, mají dokonalejší strategii a taktiku boje proti monopolistické nadvládě. Na druhé straně ale vzrůstá schopnost kapitalismu přizpůsobit se novým podmínkám a zdokonalovat způsoby vykořisťování. Kapitalismus se snaží hledat nové prostředky a způsoby jak zachovat svou nadvládu a bojovat proti světovému socialismu.⁷⁵

3.2 Jak vznikala světová socialistická soustava

Tento pojem je poměrně velmi starý a prošel významným vývojem. V díle Bedřicha Engelse Zásady komunismu autor na otázku, zda může k socialistické revoluci dojít v jakékoliv zemi, napsal, že socialistická revoluce bude provedena ve všech civilizovaných zemích současně.⁷⁶

„Podle názorů Marxe a Engelse měl tedy socialismus vzniknout hned jako světová, více méně všezahrnující soustava, která by vlastně naráz vystřídala soustavu kapitalistickou. V konkrétních podmínkách předmonopolistického kapitalismu byl tento názor správný.“⁷⁷

Lenin, jako jeden z prvních marxistů, dokázal, že koncem 19. století a začátkem 20. století kapitalismus dochází do svého vyššího a hlavně posledního stádia, imperialismu. Lenin poznal, že nastala jiná fáze ve vývoji, než ta, ze které vycházeli Marx s Engelsem.

Lenin vytvořil teorii proletářské revoluce, ta vznikla na základě analýzy rozporů posledního stádia kapitalismu.⁷⁸ *„Objevil zákon nerovnoměrného ekonomického a politického vývoje kapitalistických zemí v epoše imperialismu a ukázal, že v těchto podmínkách socialismus nemůže zvítězit současně ve všech zemích. A naopak V. I. Lenin pochopil, že je možné vítězství socialistické revoluce nejprve v několika málo zemích, nebo dokonce v jediné, v jednotlivé kapitalistické zemi.“⁷⁹* Tato myšlenka nebyla shodná samozřejmě pro všechny země. Jak je

⁷⁵ KÖTTNER, M. *Socialistická světová soustava a současný antikomunismus*. 1. vyd. Brno, 1981.

⁷⁶ KÖTTNER, M. *Socialistická světová soustava a současný antikomunismus*. 1. vyd. Brno, 1981.

⁷⁷ Tamtéž str. 6.

⁷⁸ KÖTTNER, M. *Socialistická světová soustava a současný antikomunismus*. 1. vyd. Brno, 1981.

⁷⁹ Tamtéž str. 6.

dobře známo, Lenin velmi pečlivě zkoumal a analyzoval, ve které zemi a za jakých podmínek je toto vítězství možné.

Rozpad imperialismu (podle učení V. I. Lenina) začíná, když se fronta imperialismu protrhne v nejslabším místě, to je v té zemi (nebo skupině více zemí), kde se všechny rozpory vyhranili až do krajních mezí. Nemusí to být nutně vždy země nejvyspělejší.

Velký Říjen ukázal, že se v letech 1918 – 1921 prvně naskytl možnost vítězství socialismu v několika zemích současně. Vítězství zaznamenala nejen socialistická revoluce v Rusku, ale pod vlivem Říjnové revoluce došlo k revoluci socialistické skoro současně v Maďarsku i Německu. Velká revoluční vlna zastihla i další státy, včetně Anglie.⁸⁰ *„Dělnická třída v řadě kapitalistických zemí nastolila bojové heslo proletářské solidarity se sovětským Ruskem. Celá Evropa se otřásla revolučními výbuchy, i když nakonec v Německu, Maďarsku atd. byla revoluce utopena v krvi proletariátu a pouze Sovětské Rusko překonalo kontrarevoluční antikomunistickou intervenci.“*⁸¹

Jak se ukázalo, postupný vývoj vyzníval v neprospěch kapitalistického světa. Každý další otřes mohl znamenat revoluci. Zcela nová situace nastala po druhé světové válce. Od té doby, co měli lidově demokratické revoluce úspěch v řadě zemí Evropy a Asie, socialismus překonal rámec jednoho státu a začal celosvětový proces přeměny ve světovou soustavu.

V praxi přeměna probíhala tak, že v zemích, které odpadly od kapitalistické soustavy, probíhaly bouřlivé procesy utváření nové společnosti a upevňování pozic socialismu, vznikali také postupně mezi těmito státy hospodářské a politické vztahy. Tyto vztahy je sjednocovaly ve velké socialistické společenství. Společenství mělo dvojí funkci: pomáhat si navzájem mezi sebou při vlastním rozvoji a sjednocovat své síly proti antikomunistickým útokům.⁸²

⁸⁰ KÖTTNER, M. *Socialistická světová soustava a současný antikomunismus*. 1. vyd. Brno, 1981.

⁸¹ Tamtéž str. 6.

⁸² KÖTTNER, M. *Socialistická světová soustava a současný antikomunismus*. 1. vyd. Brno, 1981.

3.3 Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) v 60. letech 20. století

Na přelomu 50. a 60. let 20. století se v socialistických členských zemích RVHP objevily nové společenskoekonomické úkoly. Sovětský svaz začal plánovitě a všestranně zdokonalovat socialismus. Ostatní státy RVHP řešily otázky dovršení socialistické výstavby a vytváření předpokladů pro upevnění a zdokonalení socialismu. Dynamický růst ekonomik států RVHP si žádal přestavbu národohospodářských struktur těchto států. Jednalo se především o modernizaci průmyslu, dokončení přestavby zemědělství dle socialistického vzoru, urychlení vědeckotechnického rozvoje atd. Na plnění těchto úkolů se velkou měrou podílela hospodářská spolupráce členských států RVHP.

Při řešení takových a podobných úkolů a při rozvíjení hospodářské spolupráce členských států hráli velkou úlohu porady, kterých se účastnili představitelé komunistických a dělnických stran a představitelé vlád členských států RVHP. Na těchto poradách se hodnotily výsledky, vytyčovaly se směry dalšího vývoje a ekonomicko-sociální úkoly jednotlivých států RVHP i celého socialistického společenství. Projednávaly se vývojové tendence národohospodářských struktur, výrobních odvětví a oborů, investiční politiky a hlavně úloha RVHP a jejich orgánů při rozvoji hospodářské spolupráce členských států.

Ve dnech 20. – 23. května roku 1958 se v Moskvě uskutečnila jedna z porad představitelů komunistických a dělnických stran. Tato porada měla důležitý význam pro perspektivní vývoj hospodářské spolupráce členských států RVHP a také samotnou činnost RVHP. ⁸³ „Na této poradě byly vytyčeny základní úkoly hospodářské spolupráce v oblasti mnohostranné koordinace národohospodářských plánů, spolupráce ve výrobní sféře, zejména mezinárodní specializace a kooperace výroby, vědeckotechnické spolupráce a organizace hospodářské součinnosti členských států RVHP.“⁸⁴

Další porada, která se konala v Moskvě 2. – 3. února roku 1960, se zabývala problémy rozvoje zemědělství a perspektivami dalšího vzrůstu zemědělské produkce, rozvoje specializace v zemědělské výrobě.

⁸³ MELICHAR, V. a kol. *Světová socialistická soustava v 60. a 70. letech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989.

⁸⁴ Tamtéž str. 204.

Významnou úlohu ve spolupráci států RVHP sehrála porada, která se konala v Moskvě ve dnech 6. – 7. června roku 1962. Na této poradě byly schváleny Základní principy mezinárodní socialistické dělby práce.⁸⁵ „*V tomto programovém dokumentu byly na základě více než desetileté praxe formulovány základní zákonitosti rozvoje společenství socialistických zemí a mezinárodní dělby práce. V dokumentu byly dále rozpracovány zásady koordinace národohospodářských plánů, hlavní směry racionální dělby práce v nejdůležitějších odvětvích výroby, zajišťování její vysoké ekonomické efektivity, spojování mezinárodní specializace výroby s komplexním rozvojem ekonomik jednotlivých socialistických zemí, překonávání historicky vzniklých rozdílů v úrovni jejich ekonomického rozvoje, výměny zboží mezi socialistickými zeměmi aj.*“⁸⁶

RVHP původně vznikla pouze jako regionální ekonomická organizace evropských socialistických států. To se změnilo 7. června roku 1962 v Moskvě, kdy proběhlo XVI. zasedání RVHP. Na tomto zasedání byly schváleny změny statutu RVHP. Tyto změny umožňovaly rozšíření svých členů i mimo evropské státy, pokud vyjádří souhlas s cíli a zásadami RVHP. Na základě těchto změn byla Mongolská lidová republika, která se od roku 1958 účastnila zasedání RVHP pouze jako pozorovatel, přijata za člena RVHP. Na základě dohody mezi RVHP a vládou Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ) z roku 1964, která se od roku 1956 účastnila také jako pozorovatel zasedání RVHP, se SFRJ podílela na práci orgánů RVHP jako nečlenský stát.⁸⁷ „*V souladu se Statutem RVHP se na základě rozhodnutí orgánů RVHP a shody mezi RVHP a nečlenskými státy účastnily některých zasedání RVHP v tomto období jako pozorovatelé: Čínská lidová republika (od roku 1956 do roku 1961), Korejská lidově demokratická republika (od roku 1957 do roku 1978), Kubánská republika (od roku 1965 do roku 1972, kdy se stala členem RVHP) a Vietnamská demokratická republika (od roku 1958 do roku 1978, kdy se stala členem RVHP). Tyto nečlenské státy se neúčastnily usnášení orgánů RVHP, avšak mohly se podílet na hospodářských opatřeních členských států RVHP.*“⁸⁸

Aby se zvýšila úloha RVHP, schválilo XVI. zasedání RVHP opatření ke zdokonalení organizačních forem její činnosti. Díky rozhodnutí z tohoto zasedání byly zřízeny nové orgány RVHP: výkonný výbor RVHP (jako stály výkonný orgán a byro výkonného výboru

⁸⁵ MELICHAR, V. a kol. *Světová socialistická soustava v 60. a 70. letech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989.

⁸⁶ Tamtéž str. 205.

⁸⁷ MELICHAR, V. a kol. *Světová socialistická soustava v 60. a 70. letech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989.

⁸⁸ Tamtéž str. 205-206.

pro souhrnné otázky hospodářských plánů. Dále v roce 1962 byla ustanovena Porada vedoucích vodohospodářských orgánů členských států a byl také zřízen Ústav pro normalizaci. Mimo tyto orgány a instituce RVHP byla zřízena řada dalších komisí RVHP, které organizovaly spolupráci v jednotlivých hospodářských odvětvích a oblastech.

S tím jak se rozvíjela hospodářská spolupráce, vzrůstal také význam prohlubování a zdokonalování plánovitosti vzájemných ekonomických vztahů mezi členskými státy RVHP. Šlo především o mnohostranné koordinace národohospodářských plánů. V 60. letech dostávala koordinace národohospodářských plánů komplexnější charakter. Srovnáme-li toto období s obdobím počátečním, kdy se tato koordinace omezovala především na oblast vzájemných dodávek zboží, tak nyní přecházely členské státy a orgány RVHP postupně ke koordinaci objemu výroby a výrobního sortimentu, objemu vzájemných dodávek surovin, polotovarů a jiného zboží, velkých investičních akcí, poskytování úvěrů apod.

Vědeckotechnická spolupráce států RVHP přispěla k dynamickému rozvoji národního hospodářství. V 60. letech 20. století se tato spolupráce prohloubila od základního výzkumu k aplikovanému výzkumu. Tato spolupráce (vědeckotechnická) měla důležitý význam, zvyšovala technickou úroveň společenské výroby a pomohla větší produktivitě práce ve všech odvětvích národního hospodářství. Rozšíření palivoenergetických a surovinových zdrojů bylo členskými státy RVHP umožněno na základě využívání výsledků vědy a techniky. Toto využívání společných výsledků a poznatků umožnilo také výrobu modernějších strojů a zařízení pro průmysl.⁸⁹ *„Členské státy a orgány RVHP věnovaly systematickou pozornost dvoustranné a mnohostranné koordinace nejdůležitějších vědeckých a technických výzkumů (1962) vypracovávaly orgány RVHP souhrnné plány koordinace vědeckých a technických výzkumů, zahrnující komplexní meziodvětvové a nejdůležitější odvětvové vědeckotechnické problémy.“*⁹⁰ Komise RVHP vypracovávaly perspektivní plány vědeckotechnického výzkumu pro jednotlivá odvětví.

Jak se dynamicky rozvíjel vzájemný zahraniční obchod, bylo třeba zdokonalit soustavu tvorby cen a platebních vztahů mezi členskými státy RVHP. Tyto státy od konce 50. let 20. století využívaly ceny ke vzájemné výměně zboží a služeb, které byly ustanoveny na základě průměrných světových cen na delší dobu a tyto ceny byly oproštěny

⁸⁹ MELICHAR, V. a kol. *Světová socialistická soustava v 60. a 70. letech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989.

⁹⁰ Tamtéž str. 208.

od konjunkturálních a krizových vlivů kapitalistického trhu a z určité části modifikovány dle podmínek socialistického trhu.⁹¹ „Např. ceny ve vzájemném obchodním styku na léta 1966 – 1970 byly stanoveny podle uvedených zásad podle průměru světových cen z let 1961 – 1965. Tyto zásady byly v podstatě základem pro tvorbu cen ve vzájemném obchodě členských států RVHP.“⁹² 22. října 1963 byla představiteli členských států RVHP podepsána dohoda o mnohostranném zúčtování v převoditelných rublech a o vytvoření Mezinárodní banky hospodářské spolupráce, jejíž platnost nabývala 1. ledna 1964. Základním bodem této soustavy byla zásada mnohostranného vyrovnávání dodávek zboží a plateb během roku, anebo za jiné dohodnuté období. Tato soustava umožňovala, aby vyšší dovoz zboží z některých států hradily dovážející státy náležitým zvýšením vlastního vývozu do jiných zemí RVHP.

Nejen RVHP, ale také jiné organizace vykonávaly plodnou činnost při operativním usměrňování mnohostranné spolupráce a kooperace v oblastech ekonomiky, vědy a techniky. Proto bylo do roku 1969 zaleženo 11 mezistátních ekonomických organizací (Mezinárodní banka hospodářské spolupráce, Centrální dispečerská organizace propojených energetických soustav, Intermetall, Interchim, Společný park nákladních vozů aj.).

V 60. letech 20. století dosáhly státy RVHP významných výsledků v rozvoji národních ekonomik a také celého socialistického společenství. Celková tendence hospodářského a sociálního rozvoje těchto zemí výrazně stoupala. Tento dynamický rozvoj národního hospodářství byl provázen vážnými objektivními i subjektivními překážkami a obtížemi. Tyto problémy souvisely například s důsledky dřívější nízké úrovně ekonomiky většiny států RVHP, s deficitem palivoenergetických a surovinových zdrojů, ale také s nevyužitím všech možností dělby práce apod. Na základě ekonomických rozdílů jednotlivých států se projevovaly rozdíly po stránce průmyslové a hospodářské. Tyto rozdíly se však během 60. let 20. století zmenšovaly.⁹³

⁹¹ MELICHAR, V. a kol. *Světová socialistická soustava v 60. a 70. letech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989.

⁹² Tamtéž str. 209.

⁹³ MELICHAR, V. a kol. *Světová socialistická soustava v 60. a 70. letech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989.

3.4 Socialistické ideologie a teorie v praxi

3.4.1 KLTR

Severní Korea za svůj vznik, jakožto vznik komunistického státu vděčila po roce 1945 sovětské armádě, která tuto severní část Koreje okupovala. Komunisté se k moci většinou dostávali bez nějaké velké podpory svých obyvatel, za vnitřní převrat jsou považovány ty případy, kdy došlo k převzetí moci bez pomoci zvenčí. Proto se v případě Koreje nehovoří o převzetí moci a severokorejské cestě ke komunismu díky vnitřním silám. V severní Koreji byly komunistické skupinky malé a neměly podporu lidu.⁹⁴

V prosinci 1945 se v Moskvě uskutečnila porada ministrů zahraničí Velké trojky (SSSR, USA, VB). Cílem této porady bylo i řešení otázek na dálném východě. Americká delegace, kterou vedl státní tajemník J. Byrnes, předložila projekt postupné emancipace korejské společnosti. Této skutečnosti Sovětský svaz oponoval a V. M. Molotov navrhl ustanovení zcela suverénního státu.⁹⁵ „Závěrečná dohoda obsahovala podstatné části sovětského stanoviska, ale základním předpokladem její realizace byla ochota obou zainteresovaných mocností ke spolupráci.“⁹⁶ Sovětsko-americká konference o Koreji, která se konala od 16. ledna do 25. února roku 1946, skončila bezvýsledně. Spojené státy se snažili o rychlé sjednocení korejského poloostrova, kdežto Sovětský svaz trval na udržení okupačních zón.⁹⁷ „Začínající studená válka ovlivnila i řešení korejské otázky, a tak se cesty někdejších spojenců rozešly i na Dálném východě.“⁹⁸ Sovětský svaz podporoval korejské komunistické hnutí, které vedl Kim Ir-sen.⁹⁹

V Koreji působily různé partizánské skupiny, které bojovali proti japonské okupaci. I budoucí diktátor, Kim Ir-sen, patřil k mnoha lidem, kteří se účastnili odbojům proti Japoncům. Kim Ir-sen při odbojové činnosti udělal dobrý dojem na vysoce postavené sovětské důstojníky, což mu pomohlo dostat se do Ruska na další vojenský a politický výcvik. Po návratu do vlasti

⁹⁴ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2011.

⁹⁵ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010.

⁹⁶ Tamtéž str. 49.

⁹⁷ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010.

⁹⁸ Tamtéž str. 50.

⁹⁹ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010.

se Kim Ir-sen, díky sovětské podpoře, stal vůdcem severokorejských komunistů a později také vůdcem nového státu.¹⁰⁰ „*Svou legitimitu opíral o tradici národně osvobozenického boje a o zveličené vyličení vlastní role v něm.*“¹⁰¹

Rozdělení Koreje proběhlo v roce 1945 se souhlasem Sovětského svazu a Spojených států. Severní Korea obsadila zhruba 55% korejského poloostrova.¹⁰² „*Korejci tvořili jednu z menšin žijících v Sovětském svazu a několik stovek, hlavně ze sovětských republik Kazachstánu a Uzbekistánu, jich sem bylo přivezeno, aby se přidali ke skupině, již velel Kim.*“¹⁰³ Raná fáze, kdy komunisté převzali moc v Severní Koreji, měla mnoho společného s děním ve východní Evropě. Pod komunistickou kontrolou se ocitl vojenský i administrativní aparát. Ostatní strany se přidaly ke straně komunistické. Ta čítala v prosinci roku 1946 šest set tisíc členů. Komunisty vedl Kim Ir-sen, který stál v čele severokorejské odbočky korejské komunistické strany od prosince 1945. Byl předsedou tzv. Prozatímního lidového výboru a zastával nejdůležitější správní pozici.

Severní Korea jako samostatný stát vznikla až v září roku 1948. Její oficiální název je Korejská lidově demokratická republika. Dva měsíce před vytvořením KILDR byla vyhlášena státnost Jižní Koreji, ta se nazývá Korejská republika. V čele této republiky stál Rhee Syngman, který se v té době těšil podpoře USA a jejich okupačních sil. Rhee a Kim Ir-sen se nikdy na ničem neshodli, až na jednu věc a to, že nepotrvá dlouho a Korea bude moci být sjednocena a oba dva si činili nárok stanout v čele této sjednocené Koreje.¹⁰⁴ „*V nadcházejících několika desetiletích se Jižní Korea stala přinejlepším jen nedokonalou a korupční demokracií a po většinu času šlo o konzervativní autoritářský stát. V osmdesátých letech minulého století však došlo ke skutečné úspěšné demokratizaci. Ze Severní Koreje se naproti tomu stal – dokonce i podle norem platných pro komunistické státy – jeden z nejkrutějších a nejběhilejších totalitních režimů.*“¹⁰⁵

Zvláštností jak severokorejského převratu, tak převzetí moci Kim Ir-senem v revoluční straně bylo to, že většina korejských komunistů z jihu Kim Ir-sena vůbec neznala. Tito čelní členové strany se díky vyhlídce na sjednocení Koreje Kim Ir-sena nepokusili zablokovat.

¹⁰⁰ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁰¹ Tamtéž str. 412.

¹⁰² BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011

¹⁰³ Tamtéž str. 412.

¹⁰⁴ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁰⁵ Tamtéž str. 412.

Po vytvoření KLDK a Jižní Koreje byl na zastavení Kim Ir-sena pozdě. Kim Ir-sen od března roku 1949 naléhal na Stalina s touhou zaútočit na jih poloostrov. S tímto Kimovým požadavkem se Stalin roku 1950 smířil, čímž začala korejská válka. S tímto počinem souhlasil i Mao Ce-tung a čínské jednotky v tomto konfliktu sehrály význačnou roli.¹⁰⁶

Pro Sovětský svaz a Čínskou lidovou republiku představovala kontrola Korejského poloostrova strategický plán. Mao Ce-tung po vítězném triumfu v občanské válce v Číně usiloval o proměnu asijského kontinentu za pomoci revoluce, především ozbrojeného boje. Stalin s touto koncepcí, až na některé výhrady, souhlasil.¹⁰⁷

Korejská válka skončila v červenci roku 1953, několik měsíců po smrti Stalina. Korea je částí světa, kde studená válka přežívá v určité podobě až do dnešních dnů a jeden národ je stále rozdělen do dvou zneprátených států.

Během války se více než třem miliónům Korejců podařilo uprchnout ze severu na jih. Po skončení války se Kim Ir-sen rozhodl posílit vlastenectví ve svém státě a to tak, že do oficiální ideologie začlenil výrazný prvek vyhroceného nacionalismu. Dalším výrazným rysem v KLDK bylo přežívání stalinismu dlouho po smrti Stalina. Oslavování Kim Ir-sena dokonce ještě předčilo oslavování Stalinovi osoby v Sovětském svazu, zvláště když v rámci personifikace moci vybral za svého budoucího nástupce svého syna Kim Čong-ila.¹⁰⁸ „*Mladší Kim se stal začátkem 70. let členem politbyra a v roce 1980 byl oficiálně určen za budoucího otcova nástupce.*“¹⁰⁹ Kim Čong-il se stal, po otcově smrti, roku 1994 severokorejským vůdcem, ale všechny jeho funkce obsadil až v roce 1997. Kim Ir-sen byl přezdíván jako „Velký vůdce“, kdežto jeho syn byl „Drahý vůdce“.¹¹⁰ „*Kim Čong-il se obklopil vladařským dvorem a osobně měl přístup ke všemu přepychu, jaký může nabídnout Západ, ale nařídil mimořádná opatření, která vyloučila jakoukoli možnost cizího vlivu na obyvatelstvo.*“¹¹¹ Hlavním úkolem jednoho odboru strany bylo posílat své úředníky k lidem domů a ti kontrolovali, jestli mají lidé naladěnou pevnou frekvenci v rádiu, čímž se zabraňovalo lidem přijímat zahraniční rozhlas. Jak Kim Ir-sen tak po jeho vzoru i Kim Čong-il používali hrubou sílu a bezohlednost, aby se

¹⁰⁶ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁰⁷ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2010.

¹⁰⁸ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁰⁹ Tamtéž str. 413.

¹¹⁰ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹¹¹ Tamtéž str. 413.

zbavili jakékoliv opozice. Díky neustálé propagandě a kontrole společnosti se těmto dvěma diktátorům podařilo udržet režim, který by dle mnohých kritérií měl skončit neúspěchem.¹¹²

„V roce 1978 činil HDP Jižní Koreji téměř čtyřnásobek HDP Severní Koreji. Bída lidí však ani Velkému vůdci, ani Drahému vůdci nezabránila, aby utráceli nepřiměřeně obrovské částky na armádu a také na grandiózní stavební projekty. Neexistuje také automatická spojitost mezi hospodářským neúspěchem a zhroucením socialistického režimu, pokud jsou všechny zdroje utlačovatelského státu použity na udržení vůdců u moci.“¹¹³

3.4.2 Vietnam a Laos

Za největšího muže, který má nárok na to, aby byl pokládán za otce vietnamské revoluce a komunistického Vietnamu byl pokládán Ho Či Min. Ten se roku 1920 dostal k Leninově publikaci *Teze o národnostních a koloniálních otázkách* ve francouzském překladu. Po přečtení tohoto díla se ho zmocnilo nadšení. Nabyl přesvědčení, že Lenin ve svém díle nabízí řešení pro pochopení problému Indočíny, kde západní kapitalisté našli trhy a suroviny k tomu, aby mohli vykořisťovat místní obyvatelé. Tyto Leninovy spisy o kolonialismu proměnily Ho Či Mina ze socialistického vlastence v marxistického revolucionáře. Sám Ho Či Min se k Leninově dílu vyjádřil ve své knize slovy:¹¹⁴ „*Jaké emoce, nadšení, prozření a důvěru ve mně toto dílo probudilo!*“¹¹⁵

Ho Či Min byl zastánce názoru, že komunismus by se mohl lépe ujmout v Asii než v Evropě. Sám Ho Či Min pocházel ze střední ekonomické vrstvy, jeho otec pracoval ve státních službách. Ho Či Minovi se dostalo dobrého vzdělání, uměl několik jazyků. Později se začal projevovat jako radikál, díky čemuž byl z mnoha škol vyloučen. Vyzkoušel mnoho povolání. Byl například námořníkem, ale také asistentem fotografa v Paříži a pomocným kuchařem v Londýně. Jeho pravé jméno bylo Nguyen Sing Cung. Používal mnoho pseudonymů, ale světově nejznámějším byl právě pseudonym Ho Či Min. Po letech strávených v Paříži, kde vstoupil do francouzské komunistické strany, odjel Ho Či Min roku 1923 do Moskvy kde pracoval pro Kominternu. Zde udržoval velmi dobré vztahy s Borodinem, jenž byl hlavním

¹¹² BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹¹³ Tamtéž str. 413-414.

¹¹⁴ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹¹⁵ DUIKER, W. *Ho Či Min: [životopis]*. 1. vyd. Praha: BB art, 2003. str. 64.

přívržencem Kominterny v Číně. Později roku 1923 odjel Ho Či Min do Číny, kde zůstal po dobu dvou a půl let. Zde poznal i několik funkcionářů čínské komunistické strany. V další letech Ho Či Min hodně cestoval, především mezi Moskvou a Asií. Organizoval sjezd Komunistické strany roku 1930 v Hongkongu. O rok později byl zatčen britskou policií. V následujících letech Ho Či Min udržoval velmi blízké kontakty s ilegálním komunistickým hnutím v Asii. Roku 1942 byl opět zatčen. Stalo se tomu tak v Číně. Později byl propuštěn, ale měl omezenou možnost cestovat. Dlouhá léta žil jako revolucionář, hojně měnil svá bydliště i jména.

Po porážce Japonska v roce 1945 nastalo mocenské vakuum, čehož využil Ho Či Min a komunisté. Byl vytvořen Výbor národního osvobození, jemuž předsedal sám Ho Či Min. Vydali prohlášení k lidu, ve kterém žádali nezávislost. V září roku 1945 byl výbor přetvořen v provizorní vládu, kterou Ho Či Min vedl. Ho Či Min 2. září roku 1945 v Hanoji promlouval k početnému davu lidí. Ve svém projevu citoval z amerického Prohlášení nezávislosti a z francouzské Deklarace práv člověka a občana. Při svém projevu zdůrazňoval národní osvobození a demokracii, přičemž doufal v podporu Spojených států při vymanění se z francouzské nadvlády. Prezident Roosevelt byl sice pro osvobození Asie a Afriky, ale jeho nástupce Harry Truman se zaobíral napětím mezi Moskvou a Washingtonem.¹¹⁶

*„Rozhovory, jež ve Francii vedli představitelé provizorní vietnamské vlády se zástupci vlády francouzské, skončily bez jakékoli dohody, která by Vietnamu zaručila nezávislost. Ho Či Min ve snaze dosáhnout příslib nezávislosti učinil řadu kompromisů a neúspěch této mise snížil jeho domácí prestiž.“*¹¹⁷ Po marné snaze dosáhnout nezávislosti mírovými prostředky, zvolil Ho Či Min cestu formou síly.

19. prosince roku 1946 začala první indočínská válka. Ho Či Minovy jednotky zaútočily na veškerá francouzská zřízení v Hanoji. Francouzi ještě ten večer získali nad centrem Hanoje kontrolu a Ho Či Min unikl. Jelikož pro komunistickou stranu nebylo v Hanoji již bezpečno, unikl se svými stoupenci do hor a zahájil partyzánskou válku. Tato válka trvala až do roku 1952.

Komunisté rozpoutali v zemi třídní boj. Byly ustavovány samozvané soudy. V probíhajících procesech byli odsuzováni statkáři, kterým byla zabránena půda a majetek. Mnozí z těchto odsouzených byli na místě popraveni. Roku 1950 uznala Čína a po ní Sovětský svaz

¹¹⁶ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹¹⁷ Tamtéž str. 418.

Vietnamskou demokratickou republiku za legální. Komunisté ovládali větší část severního Vietnamu. Pro toto své území vydávali zákony. Roku 1953 byl vydán zákon, který snižoval nájmý a rozšířil počet zabaveného majetku na celou statkářskou třídu.

Francouzi později uznali komunistickou nadvládu na severu země. Roku 1954 se konala konference v Ženevě, kde bylo dosaženo dohody o rozdělení Vietnamu. Za tento akt se přimluvil sovětský i čínský ministr. Vedoucí delegace z vietnamské strany souhlasil velmi neochotně. Čínský ministr ujišťoval vietnamského vyslance, že snazší bude získat vládu nad celým Vietnamem pouze tehdy, když zde nebudou Francouzi. Navíc toto jednání sledovala i Eisenhowerova administrativa, která se rozhodla nepřijmout žádnou dohodu, podle níž by nezůstala alespoň část Vietnamu pod nekomunistickou mocí. Komunisté ve Vietnamu i přesto usilovali o sjednocení Vietnamu pod komunistickou vládou a rozdělení považovali za neúspěch.

Spojené státy se v polovině 50. let 20. století staly ochráncem jihovietnamské vlády, která sídlila v Saigonu. Na severu Vietnamu zatím sílil vliv Číňanů. Následování čínského příkladu přineslo vyhocení situace. Na venkově docházelo k popravám tisíců lidí a mnohem více jich bylo vystaveno utrpení.

Po mezinárodním uznání Vietnamské demokratické republiky roku 1954 uprchlo na jih Vietnamu kolem milionu lidí. Mezi těmito emigranty bylo mnoho zámožných a především protikomunistických občanů, přistoupili komunisté k zavražďování obyvatel, což snížilo pravděpodobný odpor proti komunismu.

Komunisté poté zahájili boj s jihem. Podařilo se jim získat značnou podporu rolníků, stejně tak jako se jim to před časem podařilo na severu. Komunisté měli lépe promyšlenou strategii oproti saigonské vládě, kterou podporovali vojáci Spojených států. Spojené státy vstoupily do konfliktu ve Vietnamu zčásti kvůli Laosu. USA zásobovaly protikomunistické síly v Laosu, hlavně proto, aby měly víc důvodu se vyvarovat přímého vojenského zásahu, což značně znemožňoval hornatý terén. Laosané byly ze strany Američanů označováni za nezlomné pacifisty, jež mají daleko k ideálním spojencům v boji proti komunismu.¹¹⁸

„Spojené státy se v roce 1962 zasadily o kompromisní řešení týkající se Laosu, zastavily pomoc většině protikomunistických sil a spokojily se s neutrální vládou, do jejíhož čela se postavil nacionálně orientovaný princ Souvanna Phouma. Laoští komunističtí povstalci, hnutí

¹¹⁸ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

Pathet Lao, mohli s podporou severního Vietnamu postupně převzít moc na většině území a v polovině 70. let zavedli komunistickou vládu.“¹¹⁹ Princ Souvanna ve svém proslovu při večeři roku 1973, která byla pořádána na počest Henryho Kissingera, upozornil na to, že kvůli válce a ztracenému území klesl počet obyvatelstva Laosu ze sedmnácti miliónů pouze na tři milióny. Souvanna také přiznal, že díky tradici a náboženství jsou Laosané pacifisté a žádají mír a nezávislost. Komunisté v koaliční vládě Laosu získávali stále větší vliv a tak se nakonec roku 1975 chopili moci ve státě. Na tomto převzetí vládní moci měl velký vliv Vietnam, protože k převzetí moci došlo po sjednocení celého Vietnamu pod komunistickou vládu. Komunistický režim v Laosu byl mírnější formou, než jakou se vyznačovaly jiné komunistické země v Asii. Ale i přes to téměř desetina obyvatelstva ze země uprchla.¹²⁰

„Vietnamská válka rozdělila spojence USA a nakonec i domácí veřejné mínění. Západoevropské vlády se také domnívaly, že je ve Vietnamu žádoucí nekomunistický režim, ale chovaly pochybnosti, zda je možné dosadit ho vojenskými prostředky, a také si nebyly jisté, jaký význam má vietnamský režim pro bezpečnost Západu.“¹²¹

V roce 1972 upřednostňovaly hlavní komunistické mocnosti mírové urovnání situace ve Vietnamu. Někteří hanojští politikové tento počín považovali za sovětské i čínské poklonkování před Spojenými státy. Sovětský svaz a Čína nadále vyvíjeli tlak na Hanoj, aby uzavřela danou dohodu. Ale severovietnamská ani jihovietnamská vláda nedůvěřovali mírové smlouvě, která byla podepsána roku 1973 v Paříži. Ani jedna vláda neprojevovala vůli zajistit této smlouvě delší trvání.¹²²

Druhá indočínská válka, jak bývá válka ve Vietnamu nazývána, stála Spojené státy 150 miliard dolarů a 57 tisíc životů amerických vojáků. Tato válka na dlouhou dobu rozdělila americkou společnost a tzv. vietnamský syndrom na dlouhou dobu omezil zahraničně-politickou aktivitu USA.¹²³

¹¹⁹ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011. str. 421.

¹²⁰ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹²¹ Tamtéž str. 422.

¹²² BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹²³ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2010.

3.4.3 Kambodža

Kambodža byla zemí, která se na čas stala komunistickou a po určitou část této doby zde panoval mimořádně extrémní až zvrhlý režim.¹²⁴ „*V letech 1976 až 1979 za vlády Rudých Khmérů si Kambodža vyvraždila víc vlastního obyvatelstva než jakýkoli jiný komunistický nebo fašistický stát ve 20. století. V období, kdy zemi vládli Rudí Khmerové s Pol Potem v čele, byla myšlenka třídní války dovedena do zvrácených extrémů.*“¹²⁵ V Kambodži se dokonce mimomanželské vztahy nebo pití alkoholu trestaly smrtí.

Kambodža byla součástí Francouzské Indočíny, ale roku 1953 získala nezávislost. Více než padesát let byl hlavní politickou postavou v zemi princ Norodom Sihanuk. V Kambodži v té době panoval autoritářský systém, ale nebyl přehnaně tvrdý. Sihanukovi se dařilo zemi držet v neutrální pozici vůči USA a SSSR. Tento stav byl těžko udržitelný po vypuknutí války ve Vietnamu. Při puči roku 1970 byl Sihanuk svržen lidmi ze své vlády. Po svržení našel útočiště v Číně. V 70. letech 20. století založil v Číně Sjednocenou národní frontu Kambodži. Mezitím až do roku 1975 probíhala v Kambodži občanská válka, kdy mezi sebou bojovali přívrženci vlády, která svrhla Sihanuka, a komunisté. V roce 1973 kambodžští komunisté přejmenovali svou stranu na „Velkého bratra“. V letech 1970 až 1973 byly komunisté podporováni vojensky vietnamskými jednotkami, jejich cílem bylo pomoci Sihanukovi chopit se zpět moci, jehož sesazení z moci pobouřilo a spojil se s komunisty. Vietnamci i kambodžští komunisté Sihanukovi slibovali podporu, ale odepírali mu jakoukoli rozhodovací pravomoc.¹²⁶

K moci se Rudí Khmérové (kambodžští komunisté) dostali na konci občanské války dobytím hlavního města Phnompenhu roku 1975. Tímto v zemi začala vládnout skupina komunistů. Jedním z těchto komunistů byl Pol Pot, který se po čase dostal do vedení komunistické strany.¹²⁷ „*Oficiálně byl Pol Pot označován jako „bratr číslo jedna“, což mělo navodit dojem naprostého rovnostářství, totiž, že vůdce režimu není neomezený vladař, ale pouze první mezi rovnými.*“¹²⁸ V kambodžském případě komunismu se neobjevoval žádný kult osobnosti, jako tomu bylo například v Číně nebo Severní Koreji. Neexistovali tedy žádné Pol

¹²⁴ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹²⁵ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011. str. 125.

¹²⁶ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹²⁷ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

¹²⁸ Tamtéž str. 153.

Potovi životopisy, busty, fotografie apod. jako v jiných státech. Mnozí Kambodžané se až později dozvěděli, kdo vlastně byl jejich vůdcem.

Po získání moci Rudými Khmery byla Kambodža přejmenována na Demokratickou Kampučii a byl zde budován tzv. agrární komunismus. Prvním rozhodnutím nové vládnoucí strany bylo zrušení měst. Během týdne byly obyvatelé měst vyhnáni na venkov pod záminkou ochrany před možným bombardováním americkými vojsky. Jednalo se o více než tři miliony lidí. Rudí Khmérové toto vyhnání obyvatel dotáhli do konce i přes svou slabou organizační schopnost. Život lidí na venkově byl už obtížnější, vesnice nebyly připraveny na takové množství lidí. Komunisté navíc mezi lidmi žijícími na venkově a lidmi přistěhovanými z měst podněcovali nenávisť. Obyvatelé byly rozděleni na dvě skupiny: „staří“ – lidé žijící na venkově a „noví“ – lidé, kteří do vesnice přišli. Tyto dvě skupiny byly od sebe odděleny, „staří“ měli například právo ve společné jídelně jíst jako první. Obě dvě skupiny mezi sebou nesměli ani hovořit. Noví obyvatelé ve vesnici dlouho nevydrželi, následovala další deportace, další přesuny a pracovní brigády.¹²⁹

„Rudí Khmerové se snažili o totální přeměnu společnosti. Režim prohlašoval, že chce ustavit společnost rovnosti, spravedlivosti, v níž nikdo nebude brát ohledy na sebe, ale na druhé.“¹³⁰ Skutečnost byla taková, že došlo k rozpadu tradičních hodnot, morálním a kulturním zábránám a zániku soucitu. Režim dělal vše, aby přerušil rodinná pouta a vztahy, protože cítil, že právě rodina je překážkou jejich totalitních plánů. Lidé zařazení do pracovních jednotek měli své ubytovny, které mnohdy byly jen kousek od jejich bydliště. Tyto ubytovny nemohli opouštět, aby byla rodina rozdělená. Velkým morálním zásahem do rodinné tradice bylo zrušení kremace zemřelých. Namísto toho bylo nařízeno pohřbívání do země, což si odporovalo s budhistickým učením, kdy podle buddhismu toto mohlo ohrozit nové převtělení mrtvého.¹³¹

„Skutečnost, že se režim snažil zpřetrhat rodinná pouta obyvatel, dosvědčuje dále fakt, že se vedoucí kádry komunistické strany nechaly oslovovat otče a matko; vojenští velitelé byli „dědové“. Revoluční období po roce 1975 bylo nazýváno termínem samay pouke-me (érou otců a matek).“¹³² Éra Pol Potova by se mohla dát také nazvat érou dětí, neboť to byly právě děti

¹²⁹ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

¹³⁰ Tamtéž str. 154.

¹³¹ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

¹³² Tamtéž str. 154.

ve věku kolem třinácti let, které prováděly značnou část krvavých zabíjení. Rudí Khmerové tyto děti odvedli od svých rodin a byly vychovávány komunistickou stranou. Strana je učila naprosté poslušnosti. Pol Pot tvrdil, že nejdůležitější je disciplína.

Komunistická strana se nevyhnula ani tomu, že teror se obrátil i proti jejím řadám. V roce 1976 byl zabit Keo Meas – bratr číslo šest. A v červenci roku 1975 bylo popraveno pět nejvyšších revolucionářů z roku 1975 a s nimi většina stranických tajemníků.¹³³

*„Ke svržení vlády Rudých Khmerů došlo z velké míry zásluhou Vietnamců. Po téměř dvou letech pohraničních potyček vstoupila koncem prosince 1978 vietnamská armáda do Kambodži/Kampuče. Usilovala o vypuzení Rudých Khmerů – samozřejmě že ne o ukončení komunistické vlády.“*¹³⁴ Většina obyvatel vietnamské vojsko vítalo jako osvoboditele. Během roku byla za dohledu vietnamských sil ustanovena umírněnější komunistická vláda, než jaká byla ta Pol Potova.

3.4.4 Afghánistán

Afghánistán byl zemí, která se stala komunistickou ještě později než Kambodža. Ale Sovětský svaz Afghánistán nikdy nepovažoval za socialistický stát. Sovětská angažovanost v Afghánistánu tentokrát nepředstavovala pokusy o expanzi jako v jiných zemích, jednalo se o to, aby bylo zabráněno Afghánistánu stát se nepřátelským režimem pro Sovětský svaz.

V Afghánistánu vládla od roku 1919 až do roku 1973, kdy byl král Záhír Šáh, během své nepřítomnosti v zemi, sesazen ministerským předsedou a zároveň svým bratrancem Muhamadem Dáúdem sesazen. S těmito mocenskými výměnami neměl Sovětský svaz nic společného. Afghánistán byl přeměněn v republiku. Nová vláda nadále udržovala mírové vztahy se sovětskými zeměmi. Ale od roku 1976 zaujal Dáúd, na radu íránského šáha Muhammada Rezá Pahlavího, tvrdou linii proti možné opozici. Za své protivníky označil komunisty a radikální islamisty a roku 1977 rázná opatření proti extremističtějších členům těchto skupin.

¹³³ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012.

¹³⁴ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011. str. 428-429.

Roku 1965 vznikla Lidová demokratická strana Afghánistánu (LDSA), což byla afghánská komunistická strana. Tato strana se skládala ze dvou frakcí. Radikálnější frakci, známou jako Khalq („masy“), vedl Núr Muhammad Tarakí a jeho nejbližší spolupracovník Hafizulláh Amín. Ve vedení druhé skupiny, známé jako Parcham („vlajka“) stanul Barak Karmal. Kramal byl marxistickým intelektuálem pocházející z aristokratické rodiny. Sovětský velvyslanec v Afghánistánu Puzanov, podal Moskvě informaci o tom, že Parcham a Khalq jsou dvě téměř různé strany, mezi nimiž panuje dosti velké nepřátelství.¹³⁵ „Moskevští představitelé zodpovědni za Afghánistán v ÚV KSSS, na ministerstvu zahraničních věcí i v KGB dávali přednost Karmalově frakci. Během Daúdovy vlády zastávali opatrné postoje. Naléhali na komunisty, aby dosáhli shody s Daúdovou vládou a prosadili tak svůj vliv, aniž by vyvolali násilný převrat.“¹³⁶

Daúdova autoritativní vláda se snažila zemi modernizovat. Kontrola státní ekonomiky byla hlubší, připravovala se pozemková reforma a budovali se nové komunikace. Avšak představy této vlády se rozcházely se skutečností a zásahy do tradičního agrárního organismu vyvolali naopak hospodářskou krizi. V dubnu roku 1978 byl Daúd svržen a zavražděn při puči levicové strany. Tento puč za pomoci komunistických důstojníků zorganizoval Hafizulláh Amín. Po puči se moci ve státě ujal Núr Muhammad Tarakí. 30. dubna téhož roku byla zrušena dosavadní ústava a byla vyhlášena Demokratická republika Afghánistán. V nové vládě byly stejným podílem zastoupeny obě dvě frakce LDSA. Vládní převrat v Afghánistánu proběhl bez absolutního vědomí Moskvy. Kreml ale okamžitě nový afghánský režim uznal a 5. prosince roku 1978 podepsal spojeneckou smlouvu.¹³⁷

Aby Amín Sovětskému svazu ukázal, že tím kdo má v novém režimu slovo je Khalq, zdůraznil, že nejen, že dojde k většímu sblížení se Sovětským svazem, než tomu bylo za vlády Daúda, ale že Khalq bude ještě věrnějším spojencem Sovětského svazu než frakce Parcham z LDSA. Amín hlásal, že v případě neshod mezi vůdci Khalq a sovětskými soudruhy nebudou lidé z Khalq váhat a uznají, že pravdu nemají. Naproti tomu dodal, že Parchamisté by tvrdili, že pravdu mají jejich vůdci.¹³⁸

¹³⁵ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹³⁶ Tamtéž str. 432.

¹³⁷ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2010.

¹³⁸ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

„Ve skutečnosti se vztahy mezi Amínem a Moskvou i mezi Amínem a jeho formálním nadřízeným Tarakím rychle zakalily. Tarakí se stal prezidentem a Amín ministerským předsedou. Začali tím, že v podstatě zbavili moci celou skupinu Parcham, mnozí její členové byli uvězněni nebo zabiti. Karmal se stal afghánským velvyslancem v Praze, což znamenalo určitou důstojnou formu vyhnání.“¹³⁹ Tarakí se obracel s prosbami o podporu na Moskvu, ale politbyro ÚV KSSS nebylo zrovna vstřícné. Moskva sice dosadila do afghánské státní administrativy spoustu poradců, ale s větší vojenskou angažovaností stále váhalo. Afghánské pokusy o socialistické reformy se setkali s velkou nevolí islámského obyvatelstva. Jako reakce na krvavé čistky, které prováděli členové Khalq, vyslali Sověti do Kábulu Borise Ponomarjova, který měl za úkol dosáhnout kompromisu mezi oběma zneprátenými frakcemi LDSA. Ponomarjovova mise však úspěšná nebyla a Sovětský svaz svou pozornost nadále směřoval na Khalq.¹⁴⁰

Vedení sovětského svazu dospělo k závěru, že Amín je nebezpečný. Činy Amína ani zdaleka neodpovídali slibům o naprosté oddanosti Sovětskému svazu, jak sám sliboval. Jurij Andropov, tehdejší šéf KGB, a s ním i další sovětské vůdci, se začali obávat, že Amín bude Moskvě dělat Sadáta.¹⁴¹ „Jednalo se o odkaz na změnu kursu, kterou provedl Egypt, jenž se v době, kdy byl prezidentem Gamál Násir, opíral o Sovětský svaz, zatímco jeho nástupce Anvar Sádát se přiklonil ke Spojeným státům.“¹⁴² Sovětské vůdce znepokojovalo množství zatýkání, ke kterému docházelo na Amínův příkaz. A také míra s jakou si zneprátenoval čím dál více skupin lidí, namísto toho aby budoval a šířil koalici. Důstojníci KGB koncem léta roku 1979 informovali Tarakího o tom, že pro zachování dobrých vztahů se Sovětským svazem je nutné Amína zatknout. Amín byl tedy 14. září roku 1979 pozván na schůzku se sovětskými zástupci do Tarakího rezidence. Prezidentská stráž se snažila Amína zabít, ale zabila jen dva z jeho asistentů, Amín unikl. Amín disponoval zásobami vojenských jednotek, díky kterým dokázal Tarakího uvěznit a zbavit moci. Poté sám sebe jmenoval hlavou komunistické strany. Tarakí byl 9. října roku 1979 popraven, jelikož Amín již nechtěl poslouchat přímlyvy Sovětského svazu o jeho omilostnění.

Vláda Amína znamenala pro Sovětský svaz mnohem více problému, než tomu bylo za afghánské monarchie. Politika afghánských vůdců budila nepřátelství i mezi militantními

¹³⁹ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011. str. 432.

¹⁴⁰ NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2010.

¹⁴¹ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁴² Tamtéž str. 434.

islamisty. Situace v Afghánistánu dovedla Sovětský svaz k rozhodnutí vojensky se angažovat a nahradit Amína Karmalem. S touto vojenskou akcí souhlasil ministr obrany Ustinov, předseda KGB Andropov, ministr zahraničí Gromyko a vedoucí mezinárodního oddělení ústředního výboru Ponomarjov. Leonid Brežněv, jakožto generální tajemník sovětské komunistické strany, se kvůli svému zdravotnímu stavu do rozhodování zapojil až v poslední fázi. Brežněv byl názoru, že konflikt nebude trvat dlouho. Invaze do Afghánistánu byla tedy hotovou věcí, kterou také schválilo zasedání politbyra i přes nesouhlas Kosygina.

Sovětská invaze vypadala tak, že se sovětští vojáci, mezi nimiž bylo i přes 700 členů zvláštních jednotek KGB, koncem roku 1979 přesunuli do Afghánistánu a zaútočili na Amínovu rezidenci. Afghánského vůdce spolu s jeho příbuznými a pomocníky zabili. Druhý den po tomto aktu Karmal prohlásil, že to on se stal nyní ministerským předsedou a také generálním tajemníkem LDSA. Ve dnech 27. – 28. prosince 1979 informovali Andropov, Gromyko, Ustinov a Ponomarjov dokumentem sovětské vedení o proběhlých událostech a změně vlády v Kábulu. Jak uvedli v dokumentu, Amín oklamal jak stranu, tak i lid, jen od září roku 1979 bylo bez soudu zlikvidováno více než 600 členů strany a armády. Po prosincové změně vlády následovalo formování vlády nové a revolučního výboru, na němž se měli podílet představitelé skupin Parcham i Khalq, představitelé armády a nestraníci.

Karmal byl označován za člověka, který byl ze všech vůdců LDSA nejlépe teoreticky připraven převzít moc v Afghánistánů. Ze začátku ale Karmal vedl daleko méně otevřenou personální politiku, než jaká byla od něj ze sovětské strany očekávána. Jelikož většina vedoucích členů jeho vlády pocházela z Karmalovi stranické skupiny, Karmal následoval cestu svých zemřelých odpůrců, dal zatknout mnoho komunistů, kteří patřili do jiné frakce než jeho přívrženci. Jelikož se ale Karmal k moci dostal díky sovětským silám, byl závislý na Moskvě. Na sovětské naléhání musel tedy propustit komunistické vězně a pro dodržení jednoty by nucen řadu z nich vzít do nové vlády.

Komunistické strany po převzetí moci v Afghánistánu dokázali rozšířit svou členskou základnu, ale přežití komunismu v zemi v podstatě záviselo na sovětské armádě. V polovině 80. let 20. století patová situace v zemi neustále vyžadovala přítomnost asi 100 000 sovětských vojáků. Při konfliktech padlo na 25 000 sovětských vojáků a více než milion Afghánců. Mudžahedínská opozice vycházela z náboženských a etnických kořenů a opakovaně se zmocňovala území, která dobyli sovětští vojáci. Dodávky zbraní ze Spojených států, zvyšovali sílu odpůrců proti sovětským okupantům. Pro Sovětský svaz se tenhle konflikt stával čím dál

více nákladným a v Sovětském svazu více nepopulárním. Názor na tento konflikt se dá přirovnat k názoru veřejnosti v USA při konfliktu ve Vietnamu, jen s tím rozdílem, že sovětská veřejnost neměla na politiku takový vliv jako ta americká.

Ani za Brežněva, Andropova či Konstantina Černěnka sovětské politbyro neuvažovalo o změně kursu. Rozhodnutí stáhnout své vojenské síly ze země vydal až Michail Gorbačov po nástupu do funkce generálního tajemníka a to v roce 1985.

Pomineme-li bratrovražedné boje, kterých se afghánští komunisté dopustili, jsou zde vidět i pozitivní výsledky této vlády. Komunisté se snažili vyřešit problémy s negramotností obyvatel. V té době navštěvovalo školu asi pouze 5% dívek, oproti tomu chlapců chodilo do školy kolem 30%. Komunisté zaručili ženám stejná práva na vzdělání a pokusili se také zakázat nucené sňatky. Tyto změny se ve městech setkaly s podporou, kdežto na venkovech byly odmítány.¹⁴³

I když komunismus prosadil více práv ženám, na druhou stranu byly potlačovány klasické hodnoty islámského náboženství.

3.4.5 Africké státy

V první polovině 20. století se většinu afrického kontinentu nacházela pod koloniální vládou. Kolem roku 1989 byl ve třech afrických zemích zaveden volební systém, kdy bylo možné při volbách vybírat z různých stran, těmi státy byl Senegal, Botswana a Gambie. Ve zbytku států vládla buď jedna strana anebo vojenská diktatura. Angola, Etiopie a Mosambik, byly státy, které hodlali vybudovat socialismus dle sovětského typu. Tyto režimy se později ukázaly jako neefektivní a utlačovatelské. Tyto diktatury nebyly ale o nic horší než jiné diktatury v afrických nemarxistických zemích.¹⁴⁴

„Zástupné spory studené války v Africe, zvláště v 70. letech a v první polovině 80. let minulého století, značně přispěly k utrpení obyvatelstva příslušných zemí. Nepodařilo se ale

¹⁴³ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁴⁴ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

naplnit ani záměry Sovětského svazu, ani Spojených států, kdy cílem Sovětů bylo nastolení komunistického systému, a Američané usilovali o vytvoření demokracie.“¹⁴⁵

Jakmile se zdálo, že vůdci pár afrických zemí jsou ovlivněni marxismem-leninismem, některé členy sovětského vedení v Moskvě toto zjištění povzbudilo. Nejenže získal sovětský svaz nové spojence, ale také se zdálo, že ideologie sovětského svazu získala další spojence. V sovětském vedení se začalo diskutovat o tom, jaký význam má to, že Mosambik, Angola či Etiopie chtějí následovat sovětský ideologický příklad. Tyto země nikdy za socialistické považovány nebyly. Bylo pro ně vymyšleno označení „státy se socialistickou orientací“. V sovětském svazu se našli skeptici, kteří si mysleli, že i výraz „socialistická orientace“ zachází příliš daleko. Odborníci také tvrdili, že země třetího světa, jejichž vůdci hovoří o budování socialismu, jsou příliš nezralé na to, aby schopny přijmout podporu od Sovětského svazu. Vyskytovala se zde myšlenka, že tyto země měli nejprve zavést kapitalismus, jakožto předstupeň socialismu. Tito kritikové dospěli k závěru, že země, kde byla sama o sobě ohrožena suverenita státu, nebyly na budování socialismu připraveny.

V Africe žádný komunistický režim nevznikl, ale mnoho afrických vůdců bylo ovlivněno marxismem a také leninismem. I někteří nemarxističtí diktátorští vůdcové si osvojili některé sovětské metody, aby si udrželi moc ve státě.¹⁴⁶ „Zpočátku se vyskytly pokusy vytvořit takzvaný africký socialismus – usilovali o to např. Kwame Nkrumah v Ghaně a Julius Nyerere v Tanzánii – ale i když země převzaly dostatek myšlenek komunistického světa na to, aby se v nich projevíly některé nedostatky sovětského modelu, nejednalo se o snahu rozšířit tento systém na celý africký kontinent.“¹⁴⁷ Opakem tomu bylo v Mosambiku, v Angole a v Etiopii, kde místní vůdci tyto snahy vyhlašovali a na jejich posílení se jim dostalo pomoci od Sovětského svazu.

V Mosambiku bylo partyzánské hnutí Frelimo, jehož vůdcem byl Samora Machel, které bojovalo za nezávislost na Portugalsku. Toto hnutí se hlásilo k marxisticko-leninskému myšlení. Hnutí usilovalo o znárodnění plantáží a hospodářství a chtělo zavést centrální ekonomické plánování. Odsuzovalo náboženství a také tradiční autoritu vládců. Výsledkem

¹⁴⁵ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011. str. 446.

¹⁴⁶ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁴⁷ Tamtéž str. 447.

tohoto snažení hnutí Frelimo byla občanská válka, která v zemi vypukla. Tři roky po Machelově smrti, přesněji v roce 1989 se Frelimo marxisticko-leninské ideologie zřeklo.

I v Angole probíhala občanská válka. Zde se Sovětský svaz, ale také Kuba postavily za Lidové hnutí za osvobození Angoly (MPLA). Na Aghostina Netu, vůdce MPLA, zapůsobil rozsah vojenské a hospodářské pomoci a MPLA se stalo druhým nejdůležitějším spojencem Sovětského svazu v této oblasti. Na MPLA udělali ale ještě větší dojem výkony kubánských vojáků. Hlavnímu protivníkovi MPLA, Národní frontě za osvobození Angoly (FNLA) a skupině UNITA, poskytovaly od poloviny 70. let 20. století pomoc Spojené státy. Tato dvě hnutí, která byla zaměřena proti MPLA dostávala pomoc také z Číny. Z MPLA se stala dominantní skupina. Koncem roku 1975 kubánské vojsko odrazilo akci několika tisíc příslušníků jihoafrické armády a roku 1976 Organizace africké jednoty uznala Netovu vládu za oficiální. MPLA se o rok později prohlásila za marxisticko-leninskou stranu. MPLA stále potřebovala přítomnost sovětských a kubánských sil, aby si uchovala alespoň zdání moci v následujícím období zmatku, které trvalo, až do roku 1988 kdy byla přijata mírová dohoda pro jihozápadní Afriku.

Roku 1974 byl při etiopské revoluci zavražděn etiopský císař Haile Selassie a na jeho místo vůdce nastoupil důstojník armády Mengistu Haile Mariam, který o sobě prohlašoval, že je marxista-leninista. Tento vůdce se poprvé do většího podvědomí dostal během revoluce, kdy prokázal svou bezohlednost a nechal popraviti zhruba šedesát úředníků režimu Selassieho.¹⁴⁸ „Když na Etiopii zaútočilo Somálsko, Mengista před porážkou zachránily sovětská vojenská technika a úsilí přibližně 17 000 kubánských vojáků. Rovnostářství kubánské revoluce však bylo uplatněno na poněkud zvláštním místě, protože Mengistu v roce 1978 usedl do stejného zdobného trůnu, v němž sedával Haile Selassie, a dokonce i jeho bývalí revoluční spojenci ho považovali za nového císaře.“¹⁴⁹ V Etiopii komunistická strana nehrála roli vládnoucí strany, navíc k pokusům založit takovou stranu došlo až deset let po revoluci a to v roce 1984. Do té doby Mengistu stihl vyvraždit většinu marxistů v zemi. Ve stejném roce trpěla Etiopie hladomorem, za nějž byla odpovědna Mengistova politika a velké sucho. K tomuto hladomoru Mengistu pomohl zabavováním obilí pro armádu, zvýhodňováním státních neefektivních farem před hospodářstvím rolníků apod. Od 70. let 20. století se v řadách sovětských úředníků začali objevovat výhrady na spolupráci s režimy, jako byly v Etiopii, či Angole a Mosambiku. Většina

¹⁴⁸ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2011.

¹⁴⁹ Tamtéž str. 448.

politbyra pokračovala v této podpoře v afrických zemích až do poloviny 80. let 20. století. Tato pomoc ustala, jakmile rozhodující hlas v zahraniční politice získal Gorbačov. Gorbačova informovali o tom, jak Mengistu přistupuje k lidským právům, ten si okamžitě k němu vypěstoval odpor.¹⁵⁰ „V Gorbačovově zahraniční politice nehrála Afrika zásadní roli, ale pokud se jí zabýval, přimlouval se za politiku národního smíření, a to i v Etiopii nebo v Jižní Africe – stejně jako v Afghánistánu.“¹⁵¹

¹⁵⁰ BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011.

¹⁵¹ Tamtéž str. 449.

4 Vývoj po skončení konfliktu mezi Východem a Západem

Závěrečná kapitola této práce je věnována zániku Sovětského svazu. Zobrazuje příčiny, průběh a politické dění v posledních měsících SSSR. Jsou zde ve stručnosti zachyceny změny v politickém vedení SSSR a přijímání nových zákonů.

Dále se kapitola dotýká situace v mezinárodní politice po skončení Studené války, respektive konfliktu mezi Východem a Západem. Je zde řešena otázka poválečné obnovy a to jak vnitřního míru státu, tak míru na mezinárodní scéně.

4.1 Zánik SSSR

V říjnu roku 1990 zformulovala skupina konzervativců ve Sjezdu lidových poslanců svou vlastní frakci, která nesla název Sojuz. Většinu členů tvořili Rusové, avšak byli zde i příslušníci jiných národností. Sociální a politické složení této frakce bylo velmi pestré. Nešlo jen o členy KSSS, ale také zde byli křesťané, nacionalisté a jiní. Tyto všechny spojovala víra v další existenci Sovětského svazu. Hlavním nepřítelem se pro tyto členy stal Gorbačov, který dle nich ohrozil mocenské postavení Sovětského svazu spolu s ekonomikou a společností.

Gorbačovovi přívrženci mu radili, aby v této situaci zaujal radikálnější postoj, ten se však obával tlaku ze strany Sojuzu. Byl si moc dobře vědom toho, že Sojuz má spoustu přívrženců. Gorbačov se pomalu začal vzdalovat svým spolupracovníkům. A. Jakovlev přestal být nadále jeho poradcem, Vladim Bakatin rezignoval v listopadu roku 1990 na post ministra vnitra. Gorbačov přišel i o své nejbližší spolupracovníky V. Medvěděva a E. Ševardnadzeho, který při rezignaci vyslovil myšlenku, že země směřuje k diktatuře. A následovali další rezignace v Gorbačovově vládě. Prezidentské dekrety a zákony přestaly být plněny a vynucovány. Funkcionáři, kteří zastupovali místa na nižších pozicích, přestali brát jakýkoliv ohled na Moskvu a rozhodovali se sami, bez nějakých ohledu na svazové orgány.¹⁵² „*Jelcin např. 20. července 1991 vydal, bez vědomí Gorbačova, dekret, v němž nařizoval zrušení všech organizací KSSS ve státním aparátu a institucích a také v hospodářských podnicích. V centru*

¹⁵² VYKOUKAL, J. a kol. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000.

vzniklo vakuum a Sovětský svaz byl na cestě stát se volnou federací republik, nebo zaniknout. ¹⁵³

S ohledem na postupující rozklad Sovětského svazu se Gorbačov soustředil na zachování územní integrity. 17. března roku 1991 bylo vyhlášeno referendum, ve kterém se obyvatelstvo mělo vyjádřit, zda si přeje zachovat existenci Sovětského svazu. V tomto referendu hlasovalo přes 80% obyvatelstva a výsledkem bylo, že 76,4% voličů bylo pro zachování existence SSSR. Největší procento podpory obyvatel pocházelo z venkova a ze středoasijských republik. Naopak nejmenší podpora byla od městských obyvatel. V šesti zemích se referendum vůbec nekonalo (Estonsko, Litva, Lotyšsko, Arménie, Gruzie a Moldávie). Důvodem byl odpor nacionalistů k SSSR. V Ruské sovětské federativní socialistické republice (RSFSR) se voliči vyslovili také kladně ke zřízení funkce prezidenta. Do této funkce byl 12. června roku 1991 zvolen Boris Jelcin.

K rozhovorů o nové ústavě SSSR se sešel Gorbačov, kterému po zvolení prezidenta Jelcina zůstal mandát pro reformu státoprávního uspořádání SSSR, se zástupci devíti republik v Novo-Ogarevu 23. dubna roku 1991. ¹⁵⁴ „*Sovětský svaz se měl změnit ve volný svazek republik, jejichž autonomní postavení se radikálně upevnilo. Úloha ústředních orgánů byla zredukována v podstatě jen na realizaci vůle republik. V průběhu jednání se opět projevil výrazné názorové rozdíly mezi Jelcinem a Gorbačovem. Gorbačov chtěl silné republiky a silný svaz, Jelcin naopak co nejsilnější republiky a slabý svaz. Koncepti nové svazové smlouvy schválil v polovině července 1991 Sjezd lidových poslanců. Z názvu nového útvaru zmizelo označení socialistický, a i když Jelcin a ukrajinský prezident Leonid Kravčuk požadovali další úpravy, bylo podepsání nové svazové smlouvy stanoveno na 20. srpna.*“ ¹⁵⁵ Gorbačov spokojen, že zachránil SSSR, odjel na Krym na dovolenou.

18. srpna roku 1991, dva dny před podpisem nové svazové smlouvy, došlo k dramatu. Skupinou konzervativců byl vytvořen Státní výbor pro výjimečný stav v Sovětském svazu. Tato skupina se pokusila o státní převrat při pokusu zastavit změny. Výbor nařídil, aby byl Gorbačov zatčen a poslal do ulic tanky. Tento puč provedli lidé, které do jejich funkcí dosadil Gorbačov.

¹⁵³ VYKOUKAL, J. a kol. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. str. 679

¹⁵⁴ VYKOUKAL, J. a kol. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000.

¹⁵⁵ Tamtéž str. 680.

Ázerbájdžán, Bělorusko, Uzbekistán a Turkmenistán tento puč podpořili, ale pouze slovně. Estonsko a Lotyšsko vyhlásily nezávislost. V Následujících týdnech je následoval zbytek zemí.

Puč byl špatně naplánován, připraven a ještě hůře proveden. Kritickým bodem byla věrnost vojenských jednotek. Pučisté se nemohli na žádnou vojenskou jednotku plně spolehnout. Vojenské jednotky, příslušníci jednotek ministerstva vnitra a KGB odmítli střílet do civilistů, kteří bránili budovy vlády. 22. srpna roku 1991 byl pokus o převrat zlikvidován, většina pučistů byla zatčena, někteří spáchali sebevraždu. Této situace využil Jelcin, jeho sláva těžila z toho, že se postavil na odpor pučistům na barikádách v Moskvě a tak se plně chopil moci. Na základě pravomocí, které mu byly uděleny, převzal kontrolu nad všemi sovětskými ozbrojenými silami na území Ruska. Ihned nakázal zastavit činnost KSSS na území Ruska. V reakci na tuto situaci Gorbačov nařídil zastavení činnosti komunistické straně. Došlo k tomu 24. srpna 1991 a poté sám rezignoval na funkci generálního tajemníka KSSS. ¹⁵⁶ „ *Na schůzce Gorbačova, Jelcina a dalších deseti předáků republik bylo rozhodnuto také o rozpuštění Sjezdu lidových poslanců, ke kterému došlo 6. září. Funkce Sjezdu měla dočasně převzít Státní rada tvořená předáky republik, a posléze nově zvolený Nejvyšší sovět.*“¹⁵⁷

Rozpuštěním Sjezdu a zrušením KSSS rušili Jelcin a ostatní politikové mocenské nástroje konzervativní opozice. Poté začali rušit také svazové instituce. První z těchto akcí bylo 6. září roku 1991 uznání samostatnosti pobaltských republik. 4. listopadu 1991 bylo vydáno rozhodnutí zrušit všechna svazová ministerstva. Tomuto rozhodnutí se vyhnuly pouze výjimky, které bylo těžké zrušit (ministerstvo obrany, zahraničních věcí, železnic, energetiky a jaderné energetiky).

V návaznosti na rušení těchto institucí začal Jelcin budovat své vlastní instituce a administrativu. Do čela jeho reformního týmu byly dosazeni liberální ekonomové a diplomati. Jejich hlavním cílem bylo zlikvidovat pozůstatky komunismu a zavést tržní ekonomiku. Tyto reformy měly podporu velkých měst a většiny inteligence. Později se proti těmto reformám začala utvářet opozice, v jejíž čele stál Alexandr Rucký, ruský viceprezident. Rucký odmítal naprosté uvolnění cen. Jelcin dostal 28. října roku 1991 od Nejvyššího sovětu RSFSR plnou

¹⁵⁶ VYKOUKAL, J. a kol. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000.

¹⁵⁷ Tamtéž str. 682.

moc k tomu, aby prosadil své ekonomické reformy a 15. listopadu téhož roku podepsal 10 dekretů, díky nimž převzal veškerou kontrolu nad ekonomikou Ruské federace.¹⁵⁸

„Na Ukrajině se voliči v referendu o nezávislosti vyslovili 1. prosince v její prospěch a 5. prosince 1991 ukrajinský parlament revokoval přistoupení Ukrajiny k dohodě z roku 1922, na jejímž základě formálně vznikl Sovětský svaz. O tři dny později se na dače v Bělověžském pralese sešli prezidenti Ruska a Ukrajiny, Jelcin a Kravčuk, kteří zde přesvědčili předsedu Nejvyššího sovětu Běloruska, Stanislava Šuškeviče, aby souhlasil s rozpuštěním Sovětského svazu a jeho nahrazení volným sdružením, Společenstvím nezávislých států (SNS). Legitimita jejich kroku spočívala ve skutečnosti, že v roce 1922 tyto republiky vytvořily podpisem svazové smlouvy SSSR a měly tedy právo ho rozpustit.“¹⁵⁹ Představitelé ostatních republik byli těmito událostmi značně překvapeni. Tyto země si také vymohly vstup do SNS. 21. prosince 1991 vyhlásilo jedenáct bývalých republik SSSR, že vytvořením SNS přestal existovat Sovětský svaz. Sovětský svaz byl formálně rozpuštěn 31. prosince 1991.¹⁶⁰

Situace v zemích třetího světa se radikálně změnila po rozpadu SSSR. Tyto země byly závislé na finanční i vojenské pomoci Sovětského svazu. Po zániku SSSR ostatní země již nemohly počítat s touto pomocí a byly nuceny spoléhat samy na sebe. Z tohoto důvodu upadlo i další budování socialismu v těchto zemích a nastal postupný přechod k demokracii, i když ne k takové formě demokracie jak ji známe. Jen v KLDK a několika málo zemích se komunistický režim a socialismus udržel až do dnešní doby.

4.2 Situace po konfliktu mezi Východem a Západem

Konec Studené války poskytl mnohým lidem důvody k optimismu. Svět se domníval, že éra konfrontace světové politiky skončila a že nastane nová doba. Jak se později ukázalo, nová podoba mezinárodního systému byla velmi odlišná od předchozích zkušeností. Nebyla to ale podoba, jakou si představovali optimisté, ale spíše pesimisté či realisté. Změna mezinárodního prostředí po ukončení konfliktu mezi Východem a Západem zbavila svět mnoha hrozeb a rizik, avšak další hrozby a rizika následovaly.

¹⁵⁸ VYKOUKAL, J. a kol. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000.

¹⁵⁹ Tamtéž str. 682-683.

¹⁶⁰ VYKOUKAL, J. a kol. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000.

Jednou z nejdůležitějších otázek mezinárodní politiky bylo dilema odpovědnosti a změny. Svět se potýkal s otázkami, kdo a kdy nese odpovědnost za to, v jakém stavu se nacházel mezinárodní systém a kdo nese odpovědnost za lidské životy. Dalšími otázkami bylo, jak reagovat na případná nová rizika hrozby a jak a jestli vůbec měnit pravidla mezinárodního systému.

Řešení a předcházení ozbrojených konfliktů v mezinárodních vztazích bylo oproti dosavadnímu udržování míru doplněno o poválečnou rekonstrukci a budování míru. Poválečná rekonstrukce a budování míru byl relativně nový a nedotvořený nástroj mezinárodní politiky. Při budování poválečného míru a obnově velkou roli sehrávali mezinárodní i domácí vládní i nevládní organizace. Nevládní organizace mohou při poválečné obnově a následném budování míru sehrát významnou roli a dosažení dlouhodobého úspěchu vyžaduje partnerství mezi těmito organizacemi.¹⁶¹

¹⁶¹ WAISOVÁ, Š. *Poválečná obnova a budování míru: role a strategie mezinárodních nevládních organizací*. 1. vyd. Blansko: Reprocentrum. 2008.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat poznatky a nastínit problematiku podob socialismu v zemích třetího světa. Zaměřuji se na období, kdy ve světě probíhal konflikt mezi Východem a Západem. Práce poukazuje na politické dění v těchto zemích a následky, které přinesla aplikace socialismu. V neposlední řadě uvádí, jakým způsobem obyvatelstvo zareagovalo na tyto změny. Dále jsou zde zobrazeny reakce protikomunistických opozic v těchto státech.

Práce ukazuje radikálnější cestu prosazení socialismu v zemích třetího světa, přesněji se jedná o revoluční socialismus. Nešlo tedy o socialismus evoluční, ale o socialismus, který byl prosazován násilnou cestou a mnohdy dosahoval nelidských podob. Nejednou tato aplikace socialismu přešla v totalitní nebo autoritářský systém, jak je vidět například na Korejské lidově demokratické republice, kde i do dnešní doby převládá autoritářský vládnoucí systém.

V rámci realizace této práce jsem se dozvěděl mnoho nových poznatků především z oblasti mezinárodních vztahů. Dle mého názoru je velmi zajímavou pasáží textu konkrétní aplikace socialismu ve vybraných zemích, forma, kterou byl socialismus dosazen do pozice vládní ideologie, zobrazení reakce společnosti na tyto události a následné vyústění a řešení válečných konfliktů mezi přívrženci a odpůrci tohoto systému. V mnoha případech byly do těchto konfliktů zapojeni i spojenci obou stran. Na straně jedné Sovětský svaz na straně druhé Spojené státy.

Po rozpadu Sovětského bloku v mnoha zemích došlo ke zhroucení systému, hlavně z důvodu absence ekonomické a vojenské pomoci ze strany Sovětského svazu. Socialismus, přesněji komunismus, se i v dnešní době v několika málo zemích stále drží u moci. Nejznámějším příkladem je Korejská lidově demokratická republika, která je i v současnosti velmi diskutovatelným problémem a ohniskem napětí v moderních mezinárodních vztazích.

Seznam zkratek

HDP – Hrubý domácí produkt

KGB – Kamitét gasudárstvėnoj bėzapásnosti (Výbor státní bezpečnosti)

KLDR – Korejská lidově demokratická republika

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

LDSA – Lidová demokratická strana Afghánistánu

MPLA – Movimento Popular de Libertação de Angola (Lidové hnutí za osvobození Angoly)

NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennichděl (Lidový komisariát vnitřních záležitostí)

RSFSR - Ruská sovětská federativní socialistická republika

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

UNITA - União Nacional para la Independência Total de Angola (Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly)

USA – United States of America (Spojené státy americké)

ÚV – Ústřední výbor

VB- Velká Británie

Použité zdroje

BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2012. 215 s. ISBN 978-80-7363-266-3.

BANKOWICZ, M. *Demokraté a diktátoři: Političtí vůdci současného světa*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 402 s. ISBN 80-86432-21-1.

BOCHEŇSKI, M. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 1994. 159 s. ISBN 80-901-6145-6.

BROWN, A. *Vzestup a pád komunismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2011. 901 s.

ISBN 978-807-2178-124.

DUIKER, W. *Ho Či Min: [životopis]*. 1. vyd. Praha: BB art, 2003. 583 s.

ISBN 80-7341-166-0.

FAIRBANK, K. *Dějiny Číny: věda nebo víra*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 656 s. ISBN 80-7106-249-9.

HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 362 s.

ISBN 978-80-7380-137-3.

KÖTTNER, M. *Socialistická světová soustava a současný antikomunismus*. 1. vyd. Brno, 1981. 57 s. ISBN neuvedeno.

LENIN, V. I. *Stát a revoluce: marxistické učení o státu a úkoly proletariátu v revoluci*. 1. vyd. Praha: Otakar II., 2000. 131 s. ISBN 80-86355-80-2.

MARX, K., ENGELS, B. *Manifest komunistické strany*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988 ISBN 14-341-80.

MELICHAR, V. a kol. *Světová socialistická soustava v 60. a 70. letech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989. 270 s. ISBN 80-200-0070-4.

NÁLEVKA, V. *Horké krize studené války*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2010. 196 s.

ISBN 80-742-9011-5.

PLECHANOVÁ, B.; FIDLER, J. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. 240 s.

ISBN 80-85241-79-X.

VYKOUKAL, J. a kol. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 860 s. ISBN 80-85983-82-6.

WAIŠOVÁ, Š. *Poválečná obnova a budování míru: role a strategie mezinárodních nevládních organizací*. 1. vyd. Blansko: Reprocentrum, 2008. 181 s.

ISBN 978-80-210-4699-3.

WAISOVÁ, Šárka. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 248 s. ISBN 978-80-7380-177-9.

Internetové zdroje

BARÁK, J. *Novinky*. [online]. 9. 9. 2011, [cit. 2014-6-8].

Dostupné z: < <http://www.novinky.cz/veda-skoly/historie/243951-mao-ce-tung-byl-jednim-z-nejvetsich-tyranu-20-stoleti.html> >.

Anotace

Jméno a příjmení:	Lukáš Zawora
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. David Hampl, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014
Název práce:	Pokusy o budování socialismu v rozvojových zemích v době konfliktu mezi Východem a Západem
Název v angličtině:	Attempts for building a socialism in the developing countries during the conflict between East and West
Anotace práce:	Bakalářská práce se snaží zobrazit pokusy o vybudování socialismu v zemích třetího světa v době, kdy ve světě probíhal konflikt mezi Východem a Západem. Práce vysvětluje pojem socialismu, jeho ideologie a vliv na ideologie, které z něj vycházely. Dále se práce věnuje použití socialismu v zemích třetího světa a následkům tohoto aplikování. Zabývá se také světovou socialistickou soustavou a Sovětským svazem, jakožto vůdcem východního bloku. V závěru se práce věnuje situaci po konfliktu mezi Východem a Západem v těchto zemích.
Klíčová slova:	Socialismus, konflikt mezi Východem a Západem, Studená válka, světová socialistická soustava, ideologie
Anotace v angličtině:	This bachelor's thesis tries to represent experiments which were formed during

	<p>creating socialism in developing countries, exactly during a Cold war. Bachelor's thesis defines socialism including its ideology and its influence for another ideologies which were borned from socialism.</p> <p>Application of socialism in developing countries including effects of its application are also mentioned.</p> <p>Position of Soviet Union as a leader of socialist countries are also supposed. In its conclusion, the bachelor's thesis deals with a situation in these countries after Cold war.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Socialism, conflict between East and West, Cold War, world socialist system, ideology
Přílohy vázané v práci:	---
Rozsah práce:	60 s.
Jazyk práce:	český